

С.В. РИЖОВ

Оріхівський сільськогосподарський технікум (м. Оріхів)

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОБЛЕМ БЕЗПЕКИ
ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИЙ ПЕРІОД**

В статті розглядаються актуальні питання проблем безпеки життєдіяльності в сучасний період, з'ясовуються причини кризи в системі «людина - природа», «людина - машина», «людина - суспільство» та визначаються шляхи в її подоланні.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, людина-природа, людина-машина, людина-суспільство, суспільство, економічний розвиток, екологічна криза.

Вступ

Проблеми безпеки життєдіяльності людини — є одними з найактуальніших в сучасному суспільстві, що тісно пов'язані з бурхливим розвитком науково-технічного прогресу, погіршенням екологічного стану окремих регіонів та планети в цілому. Початок третього тисячоліття ставить перед суспільством нові вимоги щодо забезпечення безпеки людини. У теперішній час механізми взаємодії людини та природи, людини та техніки, індивіда та суспільства, все частіше порушуються, що призводить до появи багатьох нових небезпек для нормальної життєдіяльності.

Об'єктом дослідження безпеки життєдіяльності є системи «людина — машина» (технологічний процес) та «людина — суспільство — природа», а предметом — закономірність виникнення і безпечність їх функціонування. При цьому безпека та ризик можуть розглядатися як можливості таких систем зберігати при функціонуванні такий стан, який не допускає з деякою імовірністю виникнення надзвичайних ситуацій, що пов'язане з різного роду відхиленнями у навколишньому і виробничому середовищі.

Мета статті: розглянути актуальні питання з проблем безпеки життєдіяльності в сучасний період та з'ясовувати причини кризи в системі «людина — природа» й визначити шляхи в її подоланні.

Обговорення проблеми.

Суспільство зазнає значних втрат у вигляді людських жертв, збитків від аварій, катастроф, стихійних лих. Бурхливий науково-технічний прогрес сприяв не тільки підвищенню виробництва, росту матеріального добробуту та інтелектуального потенціалу суспільства, але й значно підвищив можливість аварій великих технічних систем. Разом з тим, економічні, духовні, релігійні, етнічні та інші суперечки спричинили в цей період велику кількість війн та збройних конфліктів. Незважаючи на те, що останнім часом міжнародна ситуація стабілізується, військова загроза для більшості країн залишається актуальною, а кількість збройних конфліктів зростає.

Збільшення кількості та розширення масштабів надзвичайних ситуацій технічного та природного характеру, що викликають значні матеріальні та людські втрати, роблять вкрай важливою проблему забезпечення безпеки в природно-техногенній та соціально-політичній сферах.

Реальність сучасного життя, чисельні свідчення кризового стану взаємовідносин між людиною і природою вимагають теоретичного аналізу проблем не лише з позицій екоцентристського світогляду, який включає в себе аспект неординарної взаємодії суб'єктивних і об'єктивних факторів соціального розвитку, а й з позицій інтеграційного погляду таких галузей науки, як психологія, антропологія, соціологія, філософія та безпека життєдіяльності. Аналіз літератури з екологічної тематики свідчить про значний інтерес до фундаментальних, узагальнюючих досліджень в галузі екологічного знання. В поле зору дослідників входить широке коло питань, пов'язаних із відносинами «людина – природа». Зокрема, значна кількість робіт присвячена проблемам визначення та обґрунтування статусу сучасних екологічних досліджень, їх предметного поля, меж їх компетенції, а також аналізу особливостей структурної організації екологічних досліджень, їх методологічного та понятійно-термінологічного апарату. Це праці таких відомих українських та зарубіжних дослідників екологічної проблематики як А.Гіляров, М.Голубец, Р.Дажо, Ф.Канак, І.Круть, І.Лісєєв, Д.Микитенко, М.Моїсєєв, Н.реймерс, І.Фролов та інших. Дискусії точаться навіть довкола змісту терміну «екологія». Така неоднозначність призводить до того, що про результати пізнання різних аспектів відносин «людина-природа» говорять як про деяку сукупність екологічних знань. Але у такому випадку вони можуть піддаватися певній систематизації, проте не структуруються в єдиному предметному просторі.

Забезпечення екологічної, технічної і соціальної безпеки стає однією із головних проблем будь-якої держави. За таких умов все більш значним та необхідним стає потреба у формуванні знань з безпеки життєдіяльності, як умови забезпечення стійкого та безпечного життя. Одним із шляхів виконання цього завдання є організація системи загального комплексного та неперервного навчання з безпеки життєдіяльності. Проблеми безпеки життєдіяльності знаходять відображення в працях видатних вчених таких як: В.Джигурей, В.Жидецький, І.Піскун, Ю.Кіт, М.Назарчук, Я.Бедній, І.Науменко, В.Кузнецов та інших. Взаємовідносини людини і природи споконвіку були непростими. Але особливого загострення вони набули наприкінці ХХ ст., коли господарсько-перетворююча діяльність людства масштабністю та інтенсивністю зрівнялася з природними геологічними процесами і фактично поставила земну цивілізацію на межу екологічної катастрофи. Екосистема Землі, її складові частини: атмосфера, гідросфера, літосфера і особливо біосфера, відчули на собі силу деструктивного впливу нової антропогенної хвилі. Антропогенез, що набрав темпи не змінював, а руйнував все на своєму шляху. Для нашого покоління стало нормою отруєне токсичними речовинами повітря. Як належне ми сприймаємо забудований населеними пунктами, зяючий використаними і покинутими свердловинами,

викидаючи в небо тони отруйних хімічних речовин промисловий комплекс. Але змінилося не лише повітря, знищені не лише лісові масиви. Людина, як могутня деструктивна сила, проникла скрізь, здійснила свій негативний вплив на всі життєво важливі сфери екосистеми планети.

Екологічні фактори неодноразово ставали причиною багатьох кризових ситуацій в історії людства. На планеті вже сформувалися досить великі регіони, де рівень забруднення атмосфери досяг загрозливих масштабів. Останнім часом природні катастрофи і стихійні лиха мали місце в усіх великих регіонах світу. Під впливом діяльності людини поверхня планети розігривається, що створює «парниковий ефект». Все це значно посилює екологічний ризик. У світі існує значний розрив в економічному розвитку і в рівнях доходу. Нерівномірний рівень життя населення призводить до виникнення не тільки екологічної кризи, а й до виникнення соціально-політичних конфліктів, перетворення держав та регіонів в колоніальну залежність. Особливо гостро екологічна криза проявилася в Україні. Нежиттєва державно-монополієтична економіка утримувалася на хижацькому використанні людських та природних ресурсів та нещадному забрудненні навколишнього середовища. Внаслідок чого природа України, тяжко пошкоджена, природні ресурси в значній мірі вичерпані, а мільйони її громадян хворі. Економіка України десятиліттями формувалась без урахування об'єктивних потреб та інтересів її народу, без належної оцінки екологічних можливостей окремих регіонів. Сьогоднішня структура економіки України не відповідає потребам людини, не забезпечує нормальних умов життя, вона одна з екологічно «найбрудніших» економік, що перенасичена хімічними, металургійними, гірничими виробництвами із застарілими технологіями. Висока матеріаломісткість та енергоємність нашого виробництва призводить до надлишкового видобування корисних копалин, їх переробки і спалювання. Це породжує додаткові обсяги відвалів пустої природи, золи та шлаків, шкідливих викидів у воду та атмосферу. Дуже гострою в нашій країні є проблема питної води. Україна є одним з найменш водо-забезпечених регіонів Європи. В той же час, щорічно понад 3 млрд.м³ забрудненої води скидається у водоймища. Надмірна і нераціональна хімізація сільського господарства призвела до того, що в продуктах харчування все частіше зустрічаються нітрати, пестициди та інші негативи для живих організмів речовини.

Важливим критерієм життєдіяльності людини є лісистість в Україні вона становить лише 14,3% її території (проти 29% у світі). Отже на одного громадянина припадає тільки 0,2 га лісів (у світі 1,4 га) – це найнижчий показник в Європі [1, 40]. Трагедією для українського народу стала аварія на Чорнобильській АЕС. Її глибинні причини полягають у недосконалості технологічних систем та безконтрольному нарощуванні потужностей «мирного атому». В Україні, що мала в цілому сприятливі умови життя, розвинулись негативні процеси та явища, що виявляються в зміні якісного стану компонентів природи. Посилюється радіаційне, хімічне, теплове, електромагнітне та інші види забруднень, що значною мірою впливають на

Актуальні питання проблем безпеки життєдіяльності в сучасний період

рівень життя організмів, в тому числі людини, і, в першу чергу, на її здоров'я та тривалість життя. У таких промислових містах, як Запоріжжя, Дніпродзержинськ, Кременчук, зросла онкологічна захворюваність дітей у 5-8 разів. Починаючи з 1991 р. смертність населення України перевищує народжуваність. На сьогодні така ситуація не тільки збереглася, але й набула загрозливої динаміки.

За останні тридцять років в природних катастрофах загинуло більше 4 млн. осіб, а кількість постраждалих перевищує 3 млрд. осіб. Прямі економічні збитки склали більш як 400 млрд. доларів. Серйозні занепокоєння викликає стан техногенної безпеки, оскільки техногенні катастрофи призводять до загибелі великої кількості людей. За приблизними оцінками щороку в світі трапляється близько 250 млн. випадків виробничого травматизму, внаслідок яких гине більше мільйона людей [2, 51]. Технічний прогрес постійно, супроводжують техногенні аварії та нещасні випадки. В Україні щоденно на виробництві травмується у середньому 140-180 чоловік, з них 20 стають інвалідами, а 4-5 гинуть. Статистичні дані свідчать, що кожні 3 хвилини внаслідок виробничої травми чи професійного захворювання у світі помирає одна людина: в Україні внаслідок травм кожні 5 годин помирає одна людина; кожної секунди у світі на виробництві травмується 4 людини; в Україні кожні 8 хвилин травмується одна людина. Міжнародне бюро праці встановило, що в середньому в світі на 100 тис. працюючих щорічно припадає приблизно 6 нещасних випадків зі смертельними наслідками. В Україні цей показник майже вдвічі вищий. Надзвичайно небезпечною в Україні є вугільна промисловість. Так, на кожний мільйон тонн видобутого вугілля гине в середньому 3 шахтаря. У США цей показник у 100 разів нижчий, а в Росії – майже у 6 разів [3, 13].

Остільки, нещасні випадки та професійні захворювання були й залишаються величезною людською трагедією, є причиною значних економічних втрат та призводять до тяжких соціальних наслідків, постає питання: як вирішувати ці проблеми? З чого починати? Аналіз процесу трансформації системи управління суспільством передових країн світу доводить, що екзистенціальні потреби буття людини – безпека власного існування, стабільність життєзабезпечення, впевненість у завтрашньому дні, прагнення уникати несправедливості, гарантія зайнятості, страхування від нещасного випадку тощо становить базовий зміст сучасної системи державного управління. Концептуально безпека людини має двокомпонентну будову, що конкретно виявляється в: захисті від зненацького травмуючого порушення життєвого процесу в побуті, на роботі або в суспільстві загалом; свободі від загроз голоду, хвороб, репресій.

Саме ці два складники визначають або підвищення, або знищення безпеки людства і окремої соціальної групи та особи зокрема. Обидві тенденції можуть процесуально протікати як повільно, стало, так і дискретно, вибухове, приймаючи вигляд гучної тривоги. На їх прояв впливають природні катаклізми, політичні рішення, соціальні події. Водночас може мати місце складне сплетіння зазначених тенденцій у

цивілізованому поступі людства. Коли скажімо, позитивні тенденції економічного розвитку стримують небажані наслідки екологічних змін, а негативні тенденції інформаційного вибуху сприяють культурному розвитку людини та суспільства.

Отже, безпека людини – поняття, що торкається сутності людського життя та сфери її діяльності. Безпека – це збалансованій за експертною оцінкою стан людини, соціуму, держави. Значення основ безпеки дозволяє розширити психологічне поле самозахисту особистості й, зокрема, розвивати в ній здатність піклуватися про себе, задовольняти свої потреби та одержувати задоволення від життя. Активна участь кожного громадянина в піклуванні про довкілля і про самого себе є гарантом безпеки особи, суспільства і людства на шляху до збалансованого розвитку, є критично важливим компонентом у соціально-культурному житті. Отже свобода і захист є фундаментальними складовими безпеки життя й діяльності людини, поза яким не можливий збалансований розвиток людини.

Забезпечення пріоритетів життєдіяльності має ставати все більш важливим елементом соціального прогресу. Економічний розвиток ощадливого природокористування й екологічна безпека взаємозалежності і пов'язані одне з одним. Сьогодні як ніколи потрібне впровадження екологічних принципів у природничо-наукове і гуманітарне знання, людину і природу доцільно розглядати в єдності цілісності системи “суспільство-природа”. Саме сьогодні людство переживає найскладніший період своєї історії. У своєму розвитку воно досягло того рівня, коли вже оволоділо величезним науково-технічним потенціалом, але ще не навчилося достатньою мірою обережно та раціонально ним користуватися. Швидка індустріалізація та урбанізація планети, різке зростання її народонаселення, інтенсивна хімізація сільського господарства, посилення багатьох інших видів антропогенного тиску на природу порушило кругообіг речовин та природні енергетичні процеси в біосфері, внаслідок чого почалося її прогресивне руйнування.

Це поставило під загрозу здоров'я і життя сучасного та майбутніх поколінь людей, подальше існування людської цивілізації. Зараз людству загрожує небезпека повільного вимирання внаслідок безперервного погіршення якості навколишнього середовища, а також вичерпання природних ресурсів. Для її усунення необхідні перегляд традиційних принципів природокористування на нових наукових засадах. Вони повинні ґрунтуватись на необхідності досягнення компромісу між соціальними та економічними потребами суспільства й можливостями біосфери задовольняти їх без суттєвого порушення глобального кругообігу речовини та обмінно-енергетичних процесів, тобто без загрози для свого нормального функціонування. З появою людей на Землі почався вплив їхньої діяльності на кругообіг речовин та енергетичний обмін у біосфері. Внаслідок цього глобальна екосистема почала поступово трансформуватися у глобальну соціоекосистему, у функціонуванні якої все більшу роль відігравало людське суспільство. Одночасно з розвитком суспільства зростає

Актуальні питання проблем безпеки життєдіяльності в сучасний період

антропогенний тиск на навколишнє середовище. Внаслідок цього почалося прогресуюче руйнування біосфери планети, що загрожує стати безповоротним і призвести у найближчому майбутньому до такого ступеня деградації навколишнього середовища, коли воно стане непридатним для подальшого існування людства.

У наш час речовинно-енергетичний обмін між суспільством та природою досяг величезних масштабів. Всі природні та соціально-економічні компоненти глобальної соціоекосистеми виявились настільки взаємопов'язаними, що будь-який навіть порівняно незначний, антропогенний вплив на той чи інший природний компонент охоплює соціоекосистему в цілому і викликає непередбачені, часто далекосяжні негативні наслідки. Отже, на сучасній стадії взаємодії суспільства та природи, глобальна земна соціоекосистема стала функціонально залежна. Вона втрачає здатність до природної саморегуляції. Головним її регулятором тепер повинно стати суспільство, і від того як воно буде використовувати функції по охороні навколишнього середовища, залежить власне майбутнє людей. В розвитку біосфери-ноосфери роль людини в управлінні біосферою зростає, й пріоритетного значення набуває збалансована еколого-економічна діяльність людства.

Однак до останнього часу стан навколишнього середовища і, перш за все, біосфери, в основному регулювався стихійними природними процесами. Величезні внутрішні резерви і гнучка організація біосфери дозволяли їй, дещо змінюючись, витримувати вплив суспільства, нейтралізуючи відходи матеріального виробництва, продовжуючи відтворення біомаси, кисню, води і т. і. На сьогоднішній день ситуація змінилася докорінно. Сучасна науково-технічна революція викликала колосальне зростання продуктивних сил. Так, тільки за період з 1950 до 1990 року світове виробництво основних видів промислової продукції збільшилося в наступних розмірах: електроенергії - в 10 разів, нафти - в 8 разів, газу - в 8 разів, сталі - в 5.1 разів, мінеральних добрив в - 7.7 рази, синтетичних смол і пластмаси - в 41.2 рази, цементу в - 7.4 рази і т. і. [4]. Різке зростання масштабів виробництва завдало і продовжує завдавати біосфері як стабільній, саморегулюючій системі надто відчутних ударів. Існує реальна небезпека порушити стабільність біосфери. Світова екологічна ситуація серйозно загострилася.

Це загострення екологічної ситуації проявляється, по-перше, в тому, що відбувається виснаження природних ресурсів, необхідних для життя людського суспільства. По-друге, в тому, що в результаті людської діяльності (передусім, у сфері матеріального виробництва) відбувається забруднення навколишнього середовища і погіршення умов існування як людини, так і інших живих організмів. Стан природних ресурсів зараз такий, що, на думку ряду авторитетних учених, у відносно недалекому майбутньому він може поставити людство перед серйозними труднощами. За даними експертів ООН, для цілого ряду найважливіших природних ресурсів - металів (алюміній, залізо, свинець, мідь, марганець, олово і ін.) передбачуваний час виснаження, навіть за умов, що їх запаси виявляються в

п'ять разів більші нині відомих, не перевищує 100 - 150 років. Аналогічна ситуація і з запасами хімічного палива. Вважається, що хімічного палива (вугілля, нафта, газ) людству вистачить приблизно на 150 - 500 років. Надто складна ситуація складається у зв'язку із забрудненням біосфери. На думку фахівців, у галузі глобальної екології (Є. К. Федоров, І. Т. Фролов, М. І. Будико і ін.) з усіх аспектів екологічної кризи найбільшу небезпеку становить можливе потепління клімату планети, здатне призвести до надто несприятливих зрушень в планетарному масштабі. Таке потепління може стати наслідком збільшення частки вуглекислого газу в атмосфері, а також наслідком надходження в атмосферу великої кількості виробничого і побутового тепла, погіршення альбедо, тобто віддзеркалюючої спроможності Землі, та ін. Надзвичайно тривожними є і деякі аспекти забруднення біосфери (запиленість атмосфери, забруднення ґрунту і вод різного виду хімічними речовинами, що вбивають життя, неблагополучне становище з світовим океаном і ін.). Якщо в світлі сказаного спробувати розкрити сутність наших екологічно несприятливих стосунків з природою, то вона буде полягати в наступному. На Землі склалися надзвичайно рідкісні умови, які призвели до дії таких законів, що в інших, відомих нам частинах матеріального світу, перебувають у можливості. І, навпаки, умови, що склалися на Землі, не дозволяють діяти таким законам, що проявляються в інших частинах Всесвіту, наприклад, на Сонці. Між тим сучасне виробництво - передусім промислове - в основі своїй є нічим іншим, як створенням умов, що викликають до життя закони, які у звичайних земних умовах "дрімають", а тому і несумісні з цими умовами. Надзвичайно високі і низькі температури, агресивні хімічні середовища, величезний тиск, потужні електромагнітні поля, радіаційне випромінювання - такий далеко не повний перелік цих умов. НТР прискорює і поглиблює ці процеси, надає їм все більшого масштабу. Гостро суперечливий характер відносин між виробництвом і довкіллям детермінований тим, що дія викликаних нами до життя "чужих" законів не обмежується рамками виробництва - вона триває і за його межами, руйнуючи земне природне середовище [5]. Безпека життєдіяльності, як складна категорія, охоплює життя і діяльність людини у взаємодії з навколишнім (природним й штучним) середовищем. В той же час, вона є складним поняттям, бо торкається сутності безпеки людського життя та сфери її діяльності, в першу чергу, трудової.

Аналіз існуючих визначень безпеки дає можливість її сформулювати так: сукупність умов, норм та параметрів навколишнього середовища буття, норм споживання, праці і захисту, за яких відсутня будь-яка небезпека для життєдіяльності людини. Життєдіяльність визначається факторами і параметрами навколишнього середовища (сонце, повітря, вода, ґрунт, біосфера) й штучного середовища буття (будівлі, споруди, транспортні та повітряні комунікації, системи забезпечення ресурсами, продуктами харчування та ін., все що створене руками людини та використовується для життя). Тобто, життєдіяльність - регульований стан навколишнього середовища, при якому згідно з чинним законодавством, нормативами, Актуальні питання проблем безпеки життєдіяльності в сучасний період

забезпечується комфортна й безпечна взаємодія людини з його компонентами, запобігання погіршенню екологічних умов і охорони праці, виникненню небезпеки та дій в надзвичайних ситуаціях. Визначення безпеки життєдіяльності як збалансованої взаємодії людини і середовища її соціального-культурного життя підкреслює методологічну універсальність та світоглядний зміст цієї категорії, яка стосується не стільки політичної, економічної чи військової сфер суспільної діяльності, скільки особистісного сприйняття і внутрішнього відчуття безпеки окремою людиною.

Природно, що більшість з нас інтуїтивно розуміє значення безпеки. Це і запобігання хворобам, і порушень усталеного способу життя у сім'ї, трудовому колективі чи природному середовищі, і захист від хуліганства та злочинів. Тому простіше визначати відсутність безпеки, ніж її наявність. Якщо звернутися до явища безпеки, то слід окреслити принаймні чотири його сутнісних ознаки: універсальність феномену: безпека турбує всіх людей на Землі; взаємозалежність складників: безпека нині не стосується лише окремої людини, соціальної групи чи навіть країни; підконтрольність розвитку подій: про безпеку можна говорити тільки тоді, коли та чи інша небезпека виявляється на ранніх стадіях виникнення; проблемність людського життя, що не дає змогу повно розв'язати проблему безпеки особи. До компонентів, котрі забезпечують життєдіяльність людини належить комплекс правових норм та нормативних документів із захисту (навколишнього середовища, штучного середовища буття, захист правопорядку, соціально-економічний захист). Виходячи з розглянутого, можна зазначити, що життєдіяльність – це складна система, яка може забезпечити та підтримати в середовищі певні умови життя, всі види діяльності людей. Ми живемо в епоху гострого конфлікту між суспільством та природою, коли нераціональна господарська діяльність порушила динамічну рівновагу біосфери нашої планети, що спричинило її прогресуюче руйнування. Цей процес супроводжується вичерпанням природних ресурсів й різким погіршенням якості навколишнього природного середовища, спричиняє масові захворювання рослин, тварин та людей, і загрожує подальшому розвитку цивілізації на Землі. В сучасних умовах, коли розвиток світової економіки перетворив навколишнє середовище на єдиний інтегрований ресурс, який використовується і змінюється системою суспільного виробництва, ретельне врахування економічного фактора при розробці будь-яких екологічних і соціальних програм має дуже важливе значення щодо безпеки життєдіяльності людини.

За двадцять років незалежності Україна займає:

- 181 місце серед 183 країн світу щодо спрощення сплати податків;
- 134 місце серед 180 країн в світі щодо рівня корупції;
- 73 місце серед 192 країн щодо якості життя;
- 38 місце в світі по обсягу виготовлення автомобілів. Це четверта позиція з кінця;
- 5 місце в світі щодо кількості споживання алкогольних напоїв;
- 5 місце в світі серед країн з найбільшою кількістю емігрантів;

- 4 місце серед країн з найгіршою економікою;
- 1 місце в світі щодо дитячого алкоголізму;
- 5 місце в Європі та 21 в світі по кількості населення.

Нас було 49,5 млн. чоловік у 2004 році. До 2011 р. ми втратили майже 4 млн. Зараз залишилося 45 млн. 787 тис. За темпами вимирання Україна в лідерах. Дитяча смертність в нашій країні найвища у Європі. Український народ опинився перед реальною загрозою вимирання. Тому ми повинні зберегти сталий розвиток суспільства, економіку держави, надати безпечні умови життя і діяльності самим собі й майбутнім поколінням. Між тим, згідно офіційному міжнародному статуту, Україна є зоною екологічного бідунства, при чому не тільки через Чорнобильську катастрофу, але й через необґрунтованого господарювання. Серед європейських країн Україна має найвищий рівень навантаження на природне середовище. Цей рівень особливо високий у Донецькій, Дніпропетровській та Запорізькій областях, які вже в Україні вважаються “зоною екологічного неблагополуччя”. В той же час саме ці регіони є промисловим та енергетичним серцем України, і як раз на них лягає основна вага виробництва, загострюючи і без того екстремальну екологічну ситуацію. Тому неможливо не погодитися з думкою тих авторів, які вважають, що проблеми економіки та екології повинні вирішуватися в комплексі.

Список використаної літератури:

1. Миценко І.М. Забезпечення життєдіяльності людини в навколишньому середовищі: - Кіровоград, 1998, - 292 с.
2. Депутат О.П., Коваль І.В., Мужик І.С. Цивільна оборона. Навчальний посібник /За ред. полковника В.С.Франчука. – Львів: Афіша, 2000. – 336 с.
3. Жидецький В.Ц. Основи охорони праці. Підручник. – Вид. –3-є, перераб. і доп. – Львів: УАД, 2006. – 336 с.
4. Яблоков А. Пробуждение от экологической спячки//Родина.-1990.-№ 4.
5. Экологическая оценка и экологическая экспертиза /В.Н. Виниченко, С.Д. Дайман, Я.П. Молчанова, М.В. Хотулева, О.М. Черп. – 3-е изд. – М.:АСТ, 2001. – 378 с.

С.В. РЫЖОВ

Ореховский сельскохозяйственный техникум, Орехов

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ С ПРОБЛЕМ БЕЗОПАСНОСТИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД

В статье рассматриваются актуальные вопросы с проблем безопасности жизнедеятельности человека в современный период, выясняются причины кризиса в системе «человек-природа», «человек-машина», «человек-общество» и определяются пути их преодоления.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, человек-природа, человек-машина, человек-общество, общество, экономическое развитие, экологический кризис

S. RYZHOV

Orikhiv Agricultural Technical College, Orikhiv

URGENT QUESTIONS OF LIFE SAFETY AT THE MODERN PERIOD

The article deals with the urgent questions regarding such issues as safety of life activity at current time; the causes of crisis in the system “human-nature”, “human-machine”, “human-society” are investigated and the ways of their solution are determined.

Keywords: life safety, human-nature, human-machine, human-society, society, economic development, ecological crisis

Стаття надійшла 20.10.11р.

Для розкриття творчих можливостей студентів, особистісних інтересів, задоволення навчанням викладачу необхідно володіти методиками, які стимулюють конструктивне мислення, розвивають комунікативні вміння й навички. Саме цим вимогам відповідають проектні технології навчання, теоретичні аспекти яких розглядаються в даній статті.

Ключові слова: проектна діяльність, метод проектів, інтегративний творчий підхід.

Для раскрытия творческих возможностей студентов, личных интересов, удовлетворения обучением преподавателю необходимо владеть методиками, которые стимулируют конструктивное мышление, развивают коммуникативные умения и навыки. Именно этим требованиям отвечают проектные технологии обучения, теоретические аспекты которых рассматриваются в данной статье.

Ключевые слова: Проектная деятельность, метод проектов, интегративный творческий подход.

If lecturer wants to uncover students' creative possibilities and interests, if he wants to get them interested in studying the subjects, he must know and be able to use special methods which stimulate constructive way of thinking and can develop communicative skills. This article shows the most interesting projected technologies, which can help lecturer to reach his aim.

Keywords: projected activity, projective method, integrated pro-active(innovative) approach.

УДК 614.8:378.147(477)

М.О. Костюк, Ю.М. Костюк
м. Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ У ВНЗ І-ІІ РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

Постановка проблеми. Забезпечення безпеки людини в процесі праці, пріоритет життя і здоров'я працівника стосовно результатів виробничої діяльності є одним із основних принципів державної політики України у сфері охорони праці.

Стан безпеки особистості в суспільстві – невід'ємна частина прав людини, які гарантуються Конституцією та низкою законів, нормами, правилами безпеки, діями державних і відомчих органів, фахівцями з питань безпеки життєдіяльності. Але досягти високого рівня особистої безпеки неможливо автоматично без участі самої людини, її свідомого ставлення до виконання правил та вимог з безпеки життєдіяльності. На глибоке переконання – рівень безпеки особистості, що існує в суспільстві, таке ж загальне надбання, як і рівень демократії, освіченості, культури. Тому наразі надзвичайно важливо реалізувати цілий комплекс заходів, спрямованих на мобілізацію державних структур, громадськості на те, щоб створити матеріальні засади, підготувати відповідні людські ресурси і, найголовніше, змінити спосіб мислення та поведінку людей. Саме ці завдання може вирішити вища освіта як найважливіший соціально-державний інститут, що виконує одну із важливих функцій – підготовку молодого покоління до вирішення завдань у сфері цивільного захисту, безпеки життєдіяльності та охорони праці.

Проблеми охорони життя і здоров'я людини у процесі життєдіяльності на сучасному етапі набувають соціального, політичного і економічного значення. Підготовка молодих людей до самостійного життя має турбувати всіх і, особливо, навчальні заклади.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень із зазначених проблем переконливо свідчить, що особлива роль належить вищій освіті, яка згідно з критеріями підготовки студентів з питань безпеки життєдіяльності має формувати у майбутніх фахівців уміння не тільки забезпечити індивідуальний захист, а й організувати захист певних соціальних груп людей. Проблема захисту людини від небезпеки у різних умовах її перебування – одне з основних завдань сучасності. Освіта має надавати необхідні знання та формувати навички з питань безпеки, без яких сучасний фахівець буде неконкурентоспроможним на загальноєвропейському ринку праці. Дослідженню даної

проблеми присвячено низку статей вітчизняних учених і педагогів П. Плахтія, Є. Желібо, С. Ісаєва, В. Садкового, Н. Сергієнка, В. Жидецького, Б. Слесара та інших.

Мета статті. Вищевикладене дозволяє нам сформулювати цілі статті наступним чином: визначити та обґрунтувати основні чинники і проблеми вдосконалення послідовного і безперервного вивчення безпеки життєдіяльності та охорони праці в навчальних закладах I – II рівнів акредитації згідно з вимогами часу.

Виклад основного матеріалу. Поліпшенню умов та підвищенню безпеки праці держава приділяє значну увагу, але студенти поки що не отримують достатніх знань і у них не виробляються уміння безпечно діяти як у побуті, так і на виробництві.

Статистичні дані про вплив на людину різноманітних небезпек свідчать про зростання травматизму, аварій і катастроф, збільшення матеріальних збитків. Продовжує зростати кількість жертв на виробництвах, автодорогах, у сфері побуту.

Ймовірність нещасних випадків чи професійних захворювань нині в Україні набагато вища, ніж у інших промислово-розвинених країнах. Щорічно на виробництві травмується близько 100 тис. осіб, з яких біля 1 тисячі гине, а понад 10 тисяч отримують професійні захворювання. Це – непоправні і нічим не виправдані втрати усього нашого суспільства [2, с.15].

Травматизм невиробничого характеру за масштабами, збитками, складністю та непередбачуваністю, за соціальною значущістю виявляється значно об'ємнішим і не менш складним порівняно з виробничим травматизмом.

За останні роки в Україні, згідно з офіційними статистичними даними, передчасно йдуть із життя внаслідок травм невиробничого характеру близько 60-70 тисяч осіб на рік [2, с.15]. Причин такого стану багато і одна із них – це недостатній рівень знань, який залежить від організації навчально-виховного процесу у навчальному закладі.

Широкий спектр небезпеки виробничого середовища вимагає набуття студентами знань, умінь і навичок виявлення небезпек і вмілого застосування засобів захисту від їхнього можливого впливу. Доведено, що реалізація небезпек обумовлена, як правило, недостатньою увагою працівника до цієї проблеми взагалі, нерозумною схильністю до ризику, а також зневагою до небезпеки. Багато в чому це пов'язано з обмеженими знаннями про можливі небезпеки і, що дуже важливо, про негативні наслідки їхнього прояву. Тому навченість працівників компетентних дій в умовах виробничої небезпеки – необхідна умова попередження нещасних випадків і профзахворювань.

Ідея профілактики травматизму допускає такий стиль діяльності, коли основні зусилля спрямовані на виявлення причин виникнення небезпечних проблем і ситуацій із наступним оперативним усуненням цих причин до того як вони можуть реалізуватись в нещасний випадок. Звідси важко переоцінити роль навчальних закладів, які надають знання студентам перед їхньою майбутньою трудовою діяльністю і є головною ланкою в забезпеченні життєдіяльності людини.

Ураховуючи, що проблеми охорони життя і здоров'я людини в процесі життєдіяльності набувають масштабного значення, з метою подальшого вдосконалення вивчення питань охорони праці та безпеки життєдіяльності у навчальних закладах I-II рівнів акредитації необхідно підняти рівень роботи циклової комісії безпеки життєдіяльності, яка об'єднує предмети: «Основи охорони праці», «Безпека життєдіяльності» та «Основи екології».

Освіта та виховання у сфері безпеки життєдіяльності мають забезпечити формування цілісного знання і мислення, необхідних для прийняття обґрунтованих рішень на рівні людини, сім'ї, суспільства, держави. Дисципліни «Безпека життєдіяльності» та «Охорона праці» не мають права на існування у вищому навчальному закладі як самостійні, оскільки вони не мають чітко визначених меж, бо вони вміщують як питання безпечної діяльності дітей ще у дитячих садках, так і питання того як запобігти аварії на атомній електростанції. У навчальній дисципліні «Безпека життєдіяльності» опинилася і значна частина тем, що стосуються охорони навколишнього середовища. Ці питання у великому обсязі вивчаються у предметі «Основи екології», в якому дається аналіз і рекомендації щодо екологічно-

раціональної діяльності людини. Вивчення циклу вищезгаданих дисциплін має бути спрямовано на організацію заходів і засобів щодо забезпечення захисту населення від можливого впливу небезпек виробничого і невиробничого характеру. Ефективність навчально-виховного процесу з даного циклу дисциплін у першу чергу залежить від вибору викладачем форм, методів і прийомів проведення занять. Викладач має бачити великі резерви використання в навчальному процесі сучасних досягнень науки і техніки, які поки що недостатньо ефективно використовуються. Зокрема, такий засіб діяльності, як комп'ютер дозволяє достатньо повно врахувати початковий рівень пізнавальної діяльності студентів та їх індивідуальні особливості. На цій основі в навчальному закладі активно використовуються новітні інформаційно-комунікаційні технології, сучасні педагогічні технології. Але якісне викладання предметів з використанням педагогічних та інформаційних комп'ютерних технологій не можливе без вирішення певних проблем:

1. Рівень професійної підготовки самого викладача:

педагог з «Безпеки життєдіяльності» і «Охорони праці» має бути компетентним, володіти необхідними знаннями з медицини, психології, екології, юриспруденції; у процесі викладання предметів має завжди пам'ятати про формування знань, необхідних для безпечної життєдіяльності вихованців, насамперед, на території, де вони проживають та уміння діяти в екстремальних ситуаціях;

2. Рівень матеріально-технічної бази;

3. Готовність самого студента до того, щоб бути активним учасником навчального процесу [5, с. 34].

Нині, як ніколи, зростає роль освіти у підготовці студента до самостійного життя у світі, де кількість надзвичайних ситуацій постійно збільшується, екологічна ситуація погіршується. Життєво необхідно озброїти дітей знаннями, вміннями і розумінням важливості збереження власного здоров'я. Тому виховання здорового покоління зі сформованою культурою безпечної поведінки, з засвоєними алгоритмами дій в умовах надзвичайних ситуацій - одне з пріоритетних завдань, яке стоїть перед освітою. Головна мета навчального процесу з безпеки життєдіяльності та охорони праці – це оволодіння студентами конкретними знаннями та бажання здобувати нові знання, відкривати їх для себе самостійно, користуючись сучасними інформаційними технологіями. Активність – засіб реалізації потенціалу студентів для досягнення мети навчання, а рівень активності можна оцінити за кінцевим результатом, але обов'язково при цьому слід враховувати наявний рівень знань студента та шляхи одержання результату.

Механізми мислення значно складніші й тонші, ніж позначення словами «відтворення, усвідомлення і збереження в пам'яті». Здатність створювати знання - природна та невід'ємна властивість мислення людини. Тому необхідно це враховувати у навчальному процесі. Викладач має так організувати навчальну діяльність, щоб студент мав можливість зробити для себе відкриття, в результаті якого він синтезує знання, встановлює взаємозв'язки між різноманітними явищами, робить висновки, формує нові визначення.

З метою покращення вивчення даного циклу дисциплін, у постійному пошуку працює циклова комісія охорони праці і безпеки життєдіяльності. Головна мета роботи комісії полягає у поліпшенні якості підготовки спеціалістів. На базі циклової комісії сформована комісія з охорони праці коледжу, до складу якої входять викладачі дисциплін: «Охорона праці», «Безпека життєдіяльності», інженер з охорони праці та представник профкому. Згідно з вимогами оформлені кабінет з охорони праці та куточок безпеки життєдіяльності. У коледжі регулярно випускаються журнали: «Охорона праці», «Пожежна безпека», «Безпека життєдіяльності», «Екологічний вісник». Циклова комісія систематично проводить аналіз змісту навчальних програм, вносить до них зміни, домагаючись реалізації міжпредметних зв'язків. Під час проведення занять використовується та інформація, яка актуальна і добре сприймається студентами. У класі охорони праці зосереджені комплекти плакатів із окремих розділів і тем, фонд відеозаписів і презентацій, комплекти знаків безпеки та індивідуальних захисних засобів. Практикується проведення іспитів і заліків із застосуванням прикладних

комп'ютерних програм. Серйозна увага приділяється питанням охорони праці в курсових, а особливо, у дипломних проектах. Головною метою роботи комісії є підвищення рівня успішності студентів і поліпшення якості підготовки фахівців. Щорічно проводиться тиждень предметної циклової комісії охорони праці і безпеки життєдіяльності. Програма тижня включає в себе цілу низку заходів на кожний день. Випускається стінна газета, проводяться інформаційні години з питань безпеки життєдіяльності у групах першого і другого курсів. У групах 3-го курсу проводяться предметні олімпіади з екології, а також проводиться практичний конкурс на «Кращого знавця безпеки життєдіяльності і охорони праці» з участю кращих студентів старших курсів. Програма практичного конкурсу включає низку завдань, які необхідно виконати групою студентів, що представляють відділення. Оцінюється правильність і швидкість дій. Конкурс складається з п'яти етапів. Перший етап - комп'ютерна тестова програма з вивчення теоретичних основ безпеки життєдіяльності. Другий етап – визначення параметрів мікроклімату в приміщенні за допомогою приладів. Третій етап – оцінка радіаційної обстановки дозиметром. Четвертий етап – надання першої медичної допомоги потерпілому. П'ятий етап – гасіння локальної пожежі із застосуванням вогнегасника. Наприкінці тижня підводяться підсумки, публічно відзначаються переможці олімпіад, конкурсів і кращих екологічних проектів. Метою запропонованих заходів є узагальнення й удосконалення набутих знань студентами з даного циклу предметів.

Цілісний процес навчання «Основ охорони праці», «Безпеки життєдіяльності» та «Основ екології» сприяє реалізації елементів соціального досвіду, розширенню кругозору і набуттю студентами практичних навичок і досвіду поведінки в складних життєвих ситуаціях, умінню жити й вижити в умовах навколишнього середовища.

Висновки. Такий підхід сприяє реалізації принципово нових цілей поповнення знань, а саме: вихованню у студентів гуманного і свідомого ставлення до питань особистої безпеки та безпеки інших. Це дасть змогу підвищити рівень знань про небезпеку середовища перебування та посилить відповідальність особи за гуманне ставлення до здоров'я та життя – як власного, так і оточуючих.

Література:

1. Биков В.І. Удосконалення процесу викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» у вищих закладах освіти / В.І.Биков, О.С. Кожем'якін // Безпека життєдіяльності. - 2007. - №5. - С.38-39.
2. Леонов О.В. Про проблеми навчання охорони праці та безпеки життєдіяльності / О.В.Леонов, В.О.Севриков // Охорона праці. - 2008. - №9. - С.15.
3. Мазоха Д.С. Педагогіка : навчальний посібник / Д.С.Мазоха, Н.І.Опанасенко // Центр навчальної літератури. – Київ, 2005. - 232с.
4. Розпутній О.І. Впровадження в навчальний процес типових навчальних програм «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист» / О.І.Розпутній, Н.Г.Лутак // Безпека життєдіяльності. - 2012. - №2. - С.26-29.
4. Сергєєва Л.М. Практикум педагогічної майстерності : навчальний посібник / Л.М.Сергєєва, А.О.Молчанова. - К. :ТОВ «Етіс Плюс», 2008. - С.11-12.
5. Сергієнко Н.В. Удосконалення процесу викладання безпеки життєдіяльності та цивільної оборони / Н.В.Сергієнко // Безпека життєдіяльності. - 2010. - №1. - С.34.

Стаття присвячена проблемі безперервного і послідовного вивчення безпеки життєдіяльності у ВНЗ I-II рівнів акредитації, аналізуються методи підготовки та вдосконалення процесу викладання предметів «Безпека життєдіяльності», «Основы охорони праці» та «Основы екології» і надаються практичні рекомендації щодо вдосконалення процесу підготовки студентів.

Ключові слова: *небезпека, нещасний випадок, травматизм, виробниче середовище, надзвичайна ситуація, життєдіяльність людини, охорона праці.*

Статья посвящена проблеме непрерывного и последовательного изучения безопасности жизнедеятельности в ВУЗах I-II уровней аккредитации, анализируются методы подготовки и совершенствования процесса преподавания предметов «Безопасность жизнедеятельности», «Основы охраны труда» и «Основы экологии» и предоставляются практические рекомендации по совершенствованию процесса подготовки студентов.

The article is sanctified to the problem of continuous and successive study of safety of vital functions in higher initial establishment I - II of levels of accreditation, the methods of preparation and perfection of process of teaching of objects «are analysed Safety of vital functions of» , «Basis of labour» and «Basis of ecology» protection and practical recommendations are given on perfection of process of preparation of students.

УДК 328.14(477)

© 2015

Опара Н. М., кандидат сільськогосподарських наук

Полтавська державна аграрна академія

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКЛАДАННЯ БЖД У ВНЗ УКРАЇНИ

Рецензент – кандидат технічних наук С. П. Школяр

У статті висвітлюються актуальні питання дискусійних проблем, що виникають у процесі викладання дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Охорона праці», «Цивільний захист», «Охорона праці в галузі». Проведений аналіз останніх наукових публікацій з даного питання, вказується на негативи, що виникають під час переведення вивчення вищеназваних дисциплін з категорії нормативних у категорію «за вибором»; показані можливі шляхи їх усунення.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, цивільний захист, охорона праці, узагальнення, аналіз, нормативні дисципліни, реформування, типові програми, навчальні плани.

Постановка проблеми. Останнім часом у вищих навчальних закладах України спостерігається низка дискусійних проблем, пов'язаних з викладанням наступних дисциплін: «Безпека життєдіяльності», «Цивільний захист», «Охорона праці», «Охорона праці в галузі».

Все це пов'язано з реформуванням вищої освіти, прийняттям нової редакції Закону України «Про освіту», а також низкою інших не менш важливих документів.

Аналіз основних досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. У наукових працях фахівців з БЖД, ЦЗ, ОП, ОПГ із проблем викладання цих дисциплін у ВНЗ України (В. М. Заплатинський, В. Терещенко, О. І. Запорожець) неоднозначно висвітлюються питання реформування освіти в галузі вищеперелічених дисциплін, що й спонукало автора до написання даної статті.

Мета досліджень – узагальнити матеріали публікацій стосовно викладання БЖД у ВНЗ України.

Основне завдання – деталізація основних проблемних питань щодо даної теми.

Результати досліджень. За підсумками аналізу публікацій у фахових виданнях було зроблено наступний аналіз останніх публікацій з висвітлюваного питання.

В травні 2014 року Кабінетом Міністрів України було скасовано спільний наказ МОН, МНС і Держгірпромнагляду «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці,

безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України» від 21.10.2010 № 969/922/216.

Як же це вплинуло на обсяг викладання згаданих дисциплін у вищих навчальних закладах України?

Редакцією науково-виробничого журналу «Охорона праці» було проведено анкетування респондентів. Анкета містила три питання: «Чи є у Вашому виші кафедра з вивчення питань охорони праці?», «Що змінилося після скасування спільного наказу?», «Чи включений розділ «Охорона праці» у дипломні роботи бакалаврів і магістрів?»

Дев'ятнадцять українських вишів відповіли, що нічого не змінилося, робота в 2014–2015 навчальному році триває за раніше затвердженими планами.

Майже всі відповіді свідчать про те, що скасування спільного наказу істотно не вплинуло на формування навчальних планів на 2014–2015 навчальний рік. У більшості вузів це пояснюється тим, що наказ скасували вже після планування навчального навантаження.

Проведення анкетування показало, що у 16-ти з 19-ти вишів є спеціалізовані кафедри.

Якісний склад кафедр: знання студентам передають 28 докторів і 123 кандидати технічних наук. Це величезна армія фахівців, яка вже сьогодні робить усе, щоб гарантувати безпечну працю на виробництві на багато років уперед.

Актуальність вивчення дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Цивільний захист», «Охорона праці», «Охорона праці в галузі» в межах навчального процесу у ВНЗ в сучасних умовах обґрунтовувалася ще в 1985 році і не викликає сумнівів.

У зв'язку з тим, що в програмі загальноосвітньої школи був виключений предмет «Основи безпеки життєдіяльності», а у програмі предмету «Захист Вітчизни» на вивчення питань сфери цивільного захисту виділена недостатня кількість навчального часу, була порушена послідовність і наступність навчання – «від простого до складного».

Студенти першого курсу ВНЗ не мають достат-

ного рівня знань (за результатами знань, отриманих у загальноосвітній школі), необхідних для якісного засвоєння програми дисципліни «Безпека життєдіяльності».

Студент другого курсу ВНЗ, якщо і освоїв програму «БЖД», до п'ятого курсу навчання успішно втрачає більше 80 % знань, навіть за якісних міжпредметних та міжкафедральних зв'язках, необхідних для якісного засвоєння дисципліни «Цивільний захист».

У рамках навчального процесу, що відводиться на вивчення дисциплін БЖД та ЦЗ, за такого розмежування в часі вивчення, досягнення цілей, поставлених програмами дисциплін, у кращому випадку маловірогідно [4].

Ситуація, що склалася в країні в останній рік, особливо у зоні проведення антитерористичної операції, вимагає нових підходів і у викладанні низки дисциплін.

У типових програмах вищеперелічених дисциплін у прямій постановці не розглядаються питання оповіщення та інформування населення у разі надзвичайних ситуацій, евакуації (населення, матеріальних, культурних та інших цінностей), що в подальшому негативно позначилося на розробці робочих програм з дисциплін.

Спеціальна література, що існує на сьогодні у масовому виданні за дисциплінами БЖД, ЦЗ, ОП, ОПГ, розрізнена, розрахована на різний рівень використання і лише в разі системного використання Інтернет-джерел дає змогу засвоїти у повному обсязі програми дисциплін [2].

12 грудня 2014 року у місті Києві відбувся Всеукраїнський семінар завідувачів кафедр та фахівців з безпеки життєдіяльності та цивільного захисту.

Проведення семінару було ініційовано дорадчою науково-методичною радою «Безпека життя і діяльності людини» МОН України.

Своєчасність цього зібрання була обумовлена рішенням з 2015/2016 навчального року перевести вивчення дисциплін БЖД, ЦЗ, ОП, ОПГ з категорій нормативних у категорію «за вибором», а також збільшенням кількості кредитів дисциплін, що вивчаються, з 1,5 до 3-х.

Фахівці звернули увагу на те, що викладачі кафедр Охорони праці не братимуть участі у засіданнях екзаменаційних комісій, це призведе до того, що кількість викладачів кафедр в середньому зменшиться у півтора рази.

Багатьох викладачів можуть перевести на 0,5 ставки, а тих, у кого закінчується строк дії контракту із вишем, його можуть не продовжити.

Якщо враховувати рівень травматизму у тому числі й смертельного, на підприємствах АПК,

штат викладачів з Охорони праці необхідно збільшувати, а не зменшувати.

У деяких ВНЗ розділ «Охорона праці» включений лише до дипломних проектів на технічних спеціальностях.

Навіть у спеціалізованих ВНЗ Департаменту з надзвичайних ситуацій України вивчають способи подолання лиха, а не їх запобігання.

У студентів мають місце низький рівень знань, вмінь та певних навичок самостійної роботи та подекуди слабкий рівень комп'ютерної підготовки [4].

Має місце мала зацікавленість студента в отриманні знань (наукові завдання творчого характеру, розробка проектів, презентацій, використання різноманітних методів перевірки знань).

У край стислі терміни розглядаються питання, на освоєння яких необхідно значно більше навчального часу.

На лекції та практичні заняття з предмету відводиться однакова кількість навчального часу.

Недостатня кількість часу, що відводиться на профільну підготовку, її недостатня спрямованість [1].

Висновки:

1. Оскільки навчальні плани розробляються згідно з Галузевими стандартами вищої освіти, за напрямками підготовки не змінювалися, то й кількість годин на вивчення зазначених предметів повинна залишитись колишньою і ні в якому разі не змінюватися.

2. Курс БЖД може бути реформований, доповнений з урахуванням спеціалізації ВНЗ або пряму підготовки студента.

3. Курс БЖД не повинен скорочуватися або інтегруватися в інші дисципліни, тому що кількість небезпек, що загрожують сучасній людині, постійно збільшується. У нинішній соціально-політичній обстановці в країні таке скорочення годин, відведених на вивчення дисциплін, які дають студентам життєво необхідну інформацію щодо дій у разі виникнення небезпеки різного походження, можна розглядати як загрозу національній безпеці України в цілому.

4. Неприпустимо в технічних ВНЗ проводити скорочення часу навчальних програм з дисциплін БЖД, ЦЗ, ОП, ОПГ.

5. Неприпустимо проводити суміщення вказаних дисциплін в одну дисципліну – БЖД з одним заліком або іспитом.

6. Необхідно ввести у всі дисципліни інженерно-технологічного факультету наступні теми:

- охорона праці під час проведення технічних процесів;

- охорона праці під час експлуатації машин,

механізмів, обладнання.

7. У дисципліни, які розглядають питання проектування об'єктів, конструювання машин, механізмів, обладнання тощо, необхідно ввести теми щодо вимог безпеки під час проектування відповідних об'єктів і вимог безпеки до будови відповідних машин, механізмів тощо.

8. Виконання цих вимог передбачено низкою законів, стандартів, правил та інших нормативно-правових документів з охорони праці та промислової безпеки України, прийнятих в установленому порядку відповідних міжнародних документів.

9. Наявність розділу з охорони праці в дипломних роботах випускників дає змогу студентам

реалізовувати набуті теоретичні знання, формулюючи вимоги з охорони праці для технологічних процесів або конструкційних розробок. Та й у бізнес-планах, на розробку яких у дипломних роботах зроблено особливий акцент, має бути врахована необхідність виділення коштів на заходи з охорони праці, як це передбачається ст. 19 Закону України «Про охорону праці», оцінений соціально-економічний аспект від їх впровадження, окреслені джерела фінансування. За такого підходу випускник матиме авторитет не тільки як фахівець аграрного виробництва, а й як фахівець високого рівня, який не лише турбується за культуру виробництва та здоров'я інших працівників, а й знає, як цього досягти [3].

БІБЛІОГРАФІЯ

1. *Заплатинський В. М.* Перспективи науки та освіти з безпеки життєдіяльності / В. М. Заплатинський // *Безпека життєдіяльності*. – 2007. – №4. – С. 4–5.

2. *Биков В. І., Кожем'якін О. С.* Удосконалення процесу викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» у вищих закладах освіти / В. І. Биков, О. С. Кожем'якін // *Безпека життєдіяльності*. – 2007. – №8. – С. 38–39.

3. *Терещенко В.* Плоди зберемо восени / В. Терещенко // *Охорона праці*. – 2015. – №4. – С. 28–29.

4. *Вірченко Т.* Питання щодо реалізації типових навчальних програм з нормативних дисциплін «Безпека життєдіяльності», «Цивільний захист» у вищих навчальних закладах I–III рівнів акредитації / Т. Вірченко // *Безпека життєдіяльності*. – 2013. – №9. – С. 11–12.

УДК 658.382.3

Ю.Г. Масікевич,

В.Ф. Мислицький,

С.С. Ткачук,

О.М. Жуковський

Вищий державний навчальний заклад
України "Буковинський державний
медичний університет", м. Чернівці

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ "БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ" НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Ключові слова: нормативно-правові акти, безпека життєдіяльності, управління в умовах надзвичайних ситуацій, вдосконалення навчання в галузі безпеки життєдіяльності

Резюме. Проаналізовано стан нормативно-правового забезпечення безпеки життєдіяльності людини в умовах існуючої екологічної ситуації та особливості вивчення однойменної навчальної дисципліни у вищих навчальних закладах України.

Показано, що подальше вдосконалення нормативно-правового забезпечення безпеки життєдіяльності та підвищення уваги до вивчення питань екологічної безпеки, за умов зростання глобальних викликів людству, є нагальною вимогою часу для фахівців усіх без виключення спеціальностей.

Вступ

Існуючі конституційні норми забезпечують права громадян України на їх життя і здоров'я та безпечне середовище існування. Слід зазначити, що питання державного управління у сфері безпеки життєдіяльності достатньо обґрунтовані та вивчені. Проте, ще недостатньо опрацьованими залишаються питання використання наявної нормативно-правової бази для підготовки фахівців в галузі охорони здоров'я.

Ряд авторів [1], не без підстав на те, визнають на сьогоднішній день, два найважливіших правових акти, що покликані регулювати сферу безпеки життєдіяльності це - Закон України "Про правовий режим надзвичайного стану (2000) та Кодекс цивільного захисту України (2012). Саме тому, аналіз даних законодавчих документів потребує особливої уваги при вивченні студентами вищих медичних навчальних закладів, незалежно від спеціальності яку вони здобувають.

Мета роботи акцентувати увагу на основних аспектах нормативно-правового регулювання безпеки життєдіяльності, що призвані сформулювати у майбутнього фахівця в галузі охорони здоров'я інтегральні, загальні та спеціальні (фахові) компетентності.

Основна частина

Навчальна дисципліна "Безпека життєдіяльності" пройшла своє становлення в Україні за відносно короткий проміжок часу. Спочатку спільним наказом Міністерства освіти України та Штабу цивільної оборони України від 20.06.1995 року № 182/200 дану дисципліну було введено до навчальних планів вищих навчальних закладів [4].

© Ю.Г. Масікевич, В.Ф. Мислицький, С.С. Ткачук, О.М. Жуковський, 2017

Потім наказ Міністерства освіти України від 2 грудня 1998 р. № 420 "Про вдосконалення навчання з охорони праці й безпеки життєдіяльності у вищих закладах освіти України" [5] остаточно затвердив порядок планування та викладання дисципліни "Безпека життєдіяльності" в ВНЗ. Відповідно до зазначеного наказу ВНЗ зобов'язувалися забезпечити вивчення дисципліни "Безпека життєдіяльності" - для студентів усіх вищих закладів освіти на 1-му чи 2-му курсі загальним обсягом 54 години при підготовці фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня "молодший спеціаліст" і "бакалавр". Форма підсумкового контролю знань - залік. У наказі також зазначалось, що приведена загальна кількість годин для вивчення дисципліни "Безпека життєдіяльності" є обов'язковою і враховується комісіями Науково-методичної ради Міносвіти при розробці нових та перегляді існуючих освітньо-професійних і навчальних програм і не може зменшуватись без відповідного погодження з Держнаглядохоронпраці.

На думку Дудника та співавторів [6], при підготовці фахівців не слід недооцінювати роль наук, пов'язаних з безпекою, у формуванні професійних навичок майбутніх спеціалістів абсолютно всіх галузей.

Досить повно нормативно-правова база в галузі управління безпекою життєдіяльності відображена на сайті Державної служби України з надзвичайних ситуацій [7]. Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) діє відповідно до Положення прийнятого Постановою КМУ від 16 грудня 2015 року [8]. Відповідно до даного Положення ДСНС є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і

координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності.

Основним завданням ДСНС є реалізація державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності. ДСНС відповідно до покладених на неї завдань:

- забезпечує проведення гідрометеорологічних, геліофізичних спостережень, фонових радіаційних та базових спостережень за станом забруднення навколишнього природного середовища;
- надає органам державної влади, органам місцевого самоврядування і населенню безоплатну інформацію загального користування про фактичні та очікувані зміни гідрометеорологічних умов і стану навколишнього природного середовища, здійснює попередження про небезпечні та стихійні гідрометеорологічні явища, а також гідрометеорологічне обслуговування суб'єктів господарювання незалежно від форми власності, діяльність яких залежить від гідрометеорологічних умов, у тому числі підприємств енергетики, агропромислового комплексу, комунального господарства, цивільної авіації та інших видів транспорту;
- забезпечує прогнозування погоди, гідрологічного режиму водних об'єктів, небезпечних і стихійних гідрометеорологічних явищ, урожайності сільськогосподарських культур;
- забезпечує в межах повноважень, передбачених законом: реалізацію державної політики з питань медичного та біологічного захисту населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій;
- здійснює ліквідацію медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій, надання екстреної медичної допомоги у зоні надзвичайної ситуації (осередку ураження) постраждалим та рятувальникам, заходи з медичного забезпечення (лікувально-профілактичні, санітарно-гігієнічні заходи, тощо)
- складає акти перевірок, видає приписи, постанови, розпорядження про усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, а в разі вста-

новлення порушень, що створюють загрозу життю та здоров'ю людей, звертається безпосередньо та через територіальні органи до адміністративного суду щодо застосування заходів реагування у вигляді повного або часткового зупинення до повного усунення порушень вимог законодавства у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки роботи підприємств, окремих виробництв, виробничих ділянок, агрегатів, експлуатації будівель, об'єктів, споруд, цехів, ділянок, окремих приміщень, а також машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, зупинення проведення робіт, у тому числі будівельно-монтажних, випуску та реалізації пожежо-небезпечної продукції, систем та засобів проти-пожежного захисту.

Відповідно Ст. 25, частини 5 Кодексу цивільного захисту України [2] в разі потреби можуть бути створені територіальні спеціалізовані служби.

Територіальні спеціалізовані служби є місцевого та регіонального рівня.

Серед територіальних служб виділяють енергетичну службу, службу захисту с/г рослин і тварин, медичну службу тощо.

Медичні територіальні служби (Ст.25, п.10.6) відповідно до покладених на них завдань:

- організовують медичне забезпечення, надають медичну допомогу постраждалим у разі виникнення надзвичайних ситуацій та особовому складу підрозділів цивільного захисту;
- організовують взаємодію сил і засобів відомчих медичних служб, які залучені для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- надають екстрену медичну допомогу пораненим та постраждалим у разі виникнення надзвичайних ситуацій, здійснюють медичне сортування поранених;
- організовують евакуацію постраждалих у разі виникнення надзвичайних ситуацій до закладів охорони здоров'я з урахуванням медичних показань;
- організовують роботу закладів охорони здоров'я під час прийому великої кількості поранених та постраждалих у разі виникнення надзвичайних ситуацій;
- здійснюють забезпечення сил та підрозділів медичної служби лікарськими засобами, виробами медичного призначення, профілактичними засобами, препаратами крові тощо;
- ізолюють інфекційних хворих і контамінованих осіб, проводять їх санітарну обробку і дезконтамінацію та надають екстрену медичну допомогу; організовують та здійснюють державний санітарно-епідеміологічний нагляд та контроль і

протиепідемічні заходи під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

- організовують та здійснюють медичні профілактичні заходи серед населення та особового складу підрозділів цивільного захисту;

- створюють резерв лікарських засобів та виробів медичного призначення для забезпечення заходів під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

- збирають та аналізують статистичні дані щодо заходів з медичного забезпечення під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

- проводять постійну роботу з підвищення кваліфікації медичного персоналу системи екстреної медичної допомоги, організовують навчання та тренування підрозділів системи екстреної медичної допомоги та медицини катастроф;

- навчають немедичних працівників методами та навичкам надання домедичної допомоги у разі виникнення надзвичайних ситуацій;

- збирають, аналізують, узагальнюють дані про медичну і санітарно-епідемічну обстановку, прогнозують її розвиток у районах виникнення надзвичайних ситуацій, осередках ураження (захворювання) та на прилеглих територіях, а також у місцях тимчасового розміщення евакуйованого населення.

При вивченні положень чинного Кодексу цивільного захисту України, фахівцям медичного профілю, особливу увагу слід звернути на главу 9 "Медичний, біологічний і психологічний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення". Ст. 36 згаданої глави 9 включає окрім надання безпосередньої медичної допомоги постраждалим та проведення санітарно-протиепідемічних заходів, також питання контролю за якістю та безпекою харчових продуктів і продовольчої сировини, питної води та за джерелами водопостачання, здійснення заходів з метою недопущення негативного впливу на здоров'я населення шкідливих факторів навколишнього середовища, проведення моніторингу стану навколишнього середовища, санітарно-гігієнічної та епідемічної ситуації, тощо.

Висновки

Подальше вдосконалення нормативно-правового забезпечення безпеки життєдіяльності та підвищення уваги до вивчення питань екологічної безпеки, за умов зростання глобальних викликів людству, є нагальною вимогою часу для фахівців всіх без виключення спеціальностей.

Література. 1. Глуха В.В. Нормативно-правове забезпечення державного управління сферою безпеки життєдіяльності / В.В. Глуха, А.Л. Помаза-Пономаренко // Електронне

наукове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.m.nauka.com.ua/derzhawne-uprawlinnija.=946. 2. Кодекс цивільного захисту України [Електронний ресурс]: Закон України від 02.10.2012 р. №5403-VI. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>. 3. Про правовий режим надзвичайного стану [Електронний ресурс]: Закон України від 06.03.2000 р. №1550-III. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>. 4. Спільний наказ Міністра освіти і науки України, т.в.о. Міністра України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Голови Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду №969/922/216 від 21.10.2010 р. "Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України" / Типові навчальні програми нормативних дисциплін "Безпека життєдіяльності", "Основи охорони праці", "Охорона праці в галузі", "Цивільний захист". - К.: МОНСМ України, 2011. - С. 7-22. 5. Наказ Міністерства освіти України від 02.12.98 р. №420 "Про вдосконалення навчання з охорони праці й безпеки життєдіяльності у вищих закладах освіти України" // Збірник директивних документів з питань викладання нормативних дисциплін "Безпека життєдіяльності", "Основи охорони праці", "Охорона праці в галузі", "Цивільна оборона" у вищому навчальному закладі. - К.: Основа, 2003. - С. 88-90. 6. Дудник В.В. Проблемні питання організації та вдосконалення навчання з цивільного захисту / В.В., Дудник, Е.В. Куртінін, Ю.В. Перерва // [Електронний ресурс]: Доступ до ресурсу: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/2794/dudnykv.pdf>. 7. Державна служба України з надзвичайних ситуацій (розділ "Нормативна база") // [Електронний ресурс]: Доступ до ресурсу: <http://www.dsns.gov.ua/ua/Zakonodavstvo.html>. 8. Постанова КМУ від 16 грудня 2015 р. №1052 "Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій": Доступ до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-p>.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ "БЕЗОПАСНОСТЬ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ" НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Ю.Г. Масикевич, В.Ф. Мислицкий, С.С. Ткачук,
О.М. Жуковский

Резюме. Проанализировано состояние нормативно-правового обеспечения безопасности жизнедеятельности человека в условиях существующей экологической ситуации и особенности изучения одноименной учебной дисциплины в высших учебных заведениях Украины. Показано, что дальнейшее совершенствование нормативно-правового обеспечения безопасности жизнедеятельности и повышение внимания к изучению вопросов экологической безопасности, в условиях роста глобальных вызовов человечеству, является неотложным требованием времени для специалистов всех без исключения специальностей.

Ключевые слова: нормативно-правовые акты, безопасность жизнедеятельности, управление в условиях чрезвычайных ситуаций, совершенствование обучения в области безопасности жизнедеятельности.

LEGAL REGULATIONS AND LIFE SAFETY FEATURES STUDY OF EDUCATIONAL DISCIPLINE "LIFE SAFETY" AT THE PRESENT STAGE

Yu.G. Masikevich, V.F. Myslytsky, S.S. Tkachuk,
O.M. Zhukovskiy

Abstract. The state regulatory safety of human life under the existing environmental situation and characteristics of the eponymous study discipline in higher educational institutions of

Ukraine. It is shown that a further improvement of legal security of life and increased attention to the study on environmental safety, in terms of growth of global challenges to humanity is an urgent demand for professionals all the time without exception specialties.

Key words: regulatory legal acts, life safety, management in emergency situations, improving training in life safety.

**Higher State Educational Establishment of Ukraine
"Bukovinian State Medical University", Chernivtsi**

Clin. and experim. pathol. - 2017. - Vol. 16, №1 (59). - P. 202-205.

Надійшла до редакції 12.01.2017

Рецензент – проф. В.І.Чебан

© Ю.Г. Масікевич, В.Ф. Мислицький, С.С.Ткачук,

О.М. Жуковський, 2017

Список використаних джерел:

1. Борытко Н.М. Профессионально-педагогическая компетентность педагога [Электронный ресурс] / Н. М. Борытко // Центр дистанционного образования «Эйдос»: интернет-журнал «Эйдос» / — 2007. — 30 сентября. — Режим доступа к журн.: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-10.htm>.
2. Бундина Ю.М. Формирование профессиональной компетентности студентов-дизайнеров как аксиологическая проблема / Ю.М. Бундина // Вестн. Одес. гос. ун-та. — 2006. — Т. 1, № 6 (июнь). — С. 92-97.
3. Кулешова А.И. Формирование профессиональной компетентности графического дизайнера в вузе: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / А.И. Кулешова. — Тула, 2009. — 21 с.
4. Мала Т. В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з книжкового дизайну у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т.В. Мала. — Луганськ, 2008. — 23 с.
5. Торшина И.Б. Формирование профессиональной компетентности будущего дизайнера по костюму: на материале художественного проектирования школьной одежды: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И.Б. Торшина. — Курск, 2002. — 18 с.
6. Фролов Ю.В. Компетентностная модель как основа качества подготовки специалистов / Ю. Фролов, Д. Моховин // Высшее образование сегодня. — 2004. — № 8. — С. 34-41.
7. Чорноштан А.Г. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичного виховання на основі модульно-рейтингової технології навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А.Г. Чорноштан. — Луганськ, 2002. — 33 с.

УДК 37.016:614

В. В. Мендерецький¹, У. І. Недільська²¹Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,²Подільський державний аграрно-технічний університет

БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИКО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти забезпечення майбутніх спеціалістів дієвим інструментом підготовки до майстерного та безпечного виконання технологічних процесів самого різного рівня складності.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, цивільний захист, способи діяльності, професійна компетентність, фізико-технологічний профіль.

Серед деяких науковців поширене переконання, що технічна цивілізація знизила ризик, пов'язаний з впливом на людину несприятливих природних процесів і явищ. Але аналіз фактичного матеріалу за параметрами навколишнього середовища показує, що сучасний світ залишається вразливим до надзвичайних ситуацій, які дестабілізують соціальні та економічні системи. У світі постійно виникають надзвичайні ситуації, які пов'язані з природними катаклізмами, аваріями, катастрофами. Питання боротьби з катастрофами, стихійними лихами, проблема організації аварійно-рятувальних робіт й інших невідкладних заходів у зонах ураження продовжують залишатися здебільшого нерозв'язаними навіть у найбільш розвинених країнах.

На планеті щороку виникають десятки, а то й сотні тисяч важких надзвичайних ситуацій, внаслідок яких гине значна кількість людей, а матеріальні збитки сягають астрономічних сум (в Україні — кілька мільярдів гривень щорічно). Ці явища простежуються і в нашій країні, призводячи до загрози життю людей, нанесення значних матеріальних збитків. Нині в Україні у зв'язку з небезпечними природними явищами, аваріями і катастрофами ситуація характеризується як дуже складна. Щороку в країні виникає близько 1,5-2 тис. надзвичайних ситуацій. За даними ООН, лише протягом останніх 20 років землетруси, повені, зсуви, селеві потоки, бурі, урагани, снігові заноси, лісові пожежі забрали життя майже трьох мільйонів чоловік, а близько мільярда жителів планети зазнали від цих лих значних збитків.

Глибинними причинами техногенних НС є передусім такі:

О. В. Марущак

Винницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

СОДЕРЖАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГИЙ ПО ДИЗАЙНУ ОДЕЖДЫ

В статье определено содержание профессиональной компетентности будущего учителя технологии по дизайну одежды. Проанализированы методологические основы профессиональной компетентности будущего дизайнера. Предложены и обоснованы структурные и функциональные компоненты профессиональной компетентности студентов-дизайнеров. Определены уровни проявления профессиональной компетентности в зависимости от характера решения профессиональной задачи.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, учитель технологий, студенты-дизайнеры, структурные компоненты.

O. V. Marushchak

Vinnitsa Mykhailo Kotsubynskyi State Pedagogical University

PROFESSIONAL COMPETENCE CONTENTS OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGY WITH FASHION DESIGN

The article outlines the content of the professional competence of the future teachers of technology in design clothes. Methodological basis of the professional competence of the future designer is defined. The structural and functional components of the professional competence of the design students art proposed and justified. Levels of the professional competence depending on the nature of the solutions of professional tasks are defined.

Key words: professional competence, technology teacher, students-designers, structural components.

Отримано: 22.05.2013

- будівництво промислових об'єктів, експлуатація яких наносить значний збиток навколишньому середовищу та збільшує ймовірність виникнення НС. Ці об'єкти іноді просто вигідні лише замовнику і підряднику, і не потрібні суспільству. Досить часто прагнення зекономити витрати на безпеку має своїм наслідком використання застарілих проєктів будівництва, обладнання, технології, що пов'язане зі значним ризиком для здоров'я людей;

- спорудження необхідних народному господарству об'єктів у місцях, вразливих у соціально-екологічному або військово-стратегічному відношеннях (будівництво нафто-перегінного заводу в сейсмонезбезпечній зоні);

- потенційна можливість виникнення внутрішніх щодо інженерної системи умов, які, нагромаджуючись, провокують виникнення НС, включаючи неполадки і людські помилки. Останнім, згідно статистичних даних, належить головна роль у виникненні аварій інженерних систем.

Найпоширеніша причина аварій — не техніка, не організація праці, а сама працююча людина, тобто людський чинник. Чому ж тоді люди, яким від народження властивий інстинкт самозбереження, так часто стають винуватцями власних травм? Перша з них зумовлена еволюційно зумовленим зниженням чутливості її сенсорних систем (слух, зір, вестибулярна чутливість тощо), та деяких фізичних якостей — сили, витривалості, спритності. Друга загальна причина — зростання ціни помилки. Коли первісна людина помилялась у своїй ремісничій або сільськогосподарській діяльності, розплата була неістотною — подряпани, забой,

розриви тощо. Помилки ж сучасної людини обходяться їй набагато дорожче: люди часто гинуть від струму високої напруги, стають каліками від ударів тяжких пресів, падають з висоти багатопверхових будинків. Третя сприятлива для зростання травматизму причина – адаптація людини до небезпеки. Забезпечення безпеки життєдіяльності в цілому залежить від людей – учасників виробництва і, перш за все, від керівного та інженерного складу [1].

Говорячи про природу людських помилок, варто підкреслити, що перший вид людських помилок пов'язаний з недосконалістю людського розуму та органів чуття людини. Другий вид помилок зумовлений індивідуальними особливостями людини, її вихованням та звичками. Третій вид помилок породжується спілкуванням людей і зумовлені вживанням застарілих понять та суджень. Четверте джерело помилок породжується сліпою вірою людей в авторитети та стародавні традиції.

Тенденція до зростання кількості природних і особливо техногенних НС змушують розглядати їх як серйозну загрозу безпеці суспільства, навколишньому середовищу та стабільному розвитку економіки України на всіх рівнях структур державного управління. Використовуючи блага техніки, людина часто забуває, що техніка є ще й джерелом високої небезпеки, а інтенсивне використання її підвищує ймовірність реалізації цієї небезпеки. Постійна взаємодія з небезпечними машинами і недостатня інформованість про масовий характер нещасних випадків вслід до того, що досить часто людина нехтує рядом небезпек, адаптується до них, через певні вигоди свідомо іде на порушення правил безпеки. Всі ці та інші приклади вказують на те, що людський чинник в питаннях безпеки відіграє далеко не останню роль і заслуговує на увагу, значно більшу, ніж та, яка йому зараз приділяється [2].

Управління виробництвом, використання складних технологій вимагає від спеціалістів швидкого аналізу ситуацій, що виникають, обробки інформації та прийняття правильних рішень. Складні технічні проблеми вже не можуть бути розв'язані вручну. Опрацьовувати всі дані людині допомагає комп'ютер. Первинна інформація після суцільного опрацювання підлягає статистичній або вторинній обробці. Її сутність полягає у складанні таблиць, схем, графіків. Таким чином, створюється нова інформація.

У процесі систематизації інформацію очищують від непотрібних, дублюючих та помилкових матеріалів. При необхідності матеріал доповнюють додатковими даними. Вся нагромаджена і систематизована інформація перевіряється за її достовірністю і значимістю.

Первинна інформація після суцільного опрацювання підлягає статистичній або вторинній обробці. Її сутність полягає у складанні таблиць, схем, графіків. Таким чином, створюється нова інформація. В процесі систематизації інформацію очищують від непотрібних, дублюючих та помилкових матеріалів. При необхідності матеріал доповнюють додатковими даними. Вся нагромаджена і систематизована інформація перевіряється за її достовірністю і значимістю.

В ході організації безпечної життєдіяльності та цивільного захисту населення особлива роль належить психологічній підготовці населення й особового складу формувань цивільного захисту. Психологічна підготовка – формування в людей психологічної стійкості, тобто таких властивостей, які сприяють виконанню в надзвичайних умовах складних завдань, учать уміло діяти в напружених і небезпечних ситуаціях, стійко витримувати будь-які навантаження, у важкі і критичні моменти проявляти самовладання, мужність, відвагу, діяти активно і вправно [6].

Багато людей вважають, що для зміцнення здоров'я потрібно всіляко уникати негативних емоцій. Короткочасні стреси мобілізують сили організму. Стрес невід'ємний елемент адаптаційних механізмів. А вони в свою чергу є фундаментальною властивістю живої матерії, запорукою еволюційного удосконалення будь-яких біосистем. Стресова дія збуджує активність організму і працездатність зростає, але чим довше, тим повільніше, досягаючи максимального рівня. Коли резерви вичерпані, а стрес наростає, працездатність знижується. Тривалі стреси призводять до різного

виду захворювань. Стреси спричиняють до розвитку таких серйозних захворювань, як стенокардія, інфаркт міокарда, інсульт, гіпертонічна та виразкова хвороби, рак.

Для забезпечення високої психологічної стійкості особового складу рятувальних формувань цивільного захисту та населення у надзвичайних ситуаціях, важлива роль надається своєчасній достовірній інформації про характер лиха, правила поведінки під час ведення рятувальних робіт, заходи державних органів влади, керівництва об'єкта про надання допомоги постраждалим. Такі заходи допомагають активно протистояти паніці, не обґрунтованим чуткам і провокаціям.

Рівень психологічної підготовки населення, керівників і спеціалістів має важливе значення. Адже розгубленість і прояви страху в перший період аварії, на момент розвитку і поширення надзвичайної ситуації, можуть привести до тяжких наслідків. Особливо це стосується керівників, спеціалістів, власників підприємств, які повинні терміново мобілізувати людей, демонструючи при цьому витримку і дисциплінованість.

Негативний психологічний вплив на людей надзвичайних ситуацій можна послабити, але необхідна підготовка до дій в аналогічних умовах. Важливо виховати здатність мислити в складних і небезпечних обставинах, самовладання, волю. Надання першої психологічної допомоги людям повинно бути спрямоване проти загальної паніки. У критичних ситуаціях страх відчувають усі. Проте більшість людей стримують свої емоції і беруть участь у проведенні рятувальних робіт [7].

Психологічне й емоційне збудження виникає у людей в надзвичайних ситуаціях. В одних це супроводжується мобілізацією внутрішніх життєвих ресурсів, в інших – зниженням або навіть зривом працездатності, погіршенням здоров'я, психологічними і фізіологічними порушеннями. Це залежить від індивідуальних особливостей організму, умов праці та виховання, обізнаності про події, що відбуваються, розуміння рівня небезпеки.

Саме порятунком у складних ситуаціях залежить від моральних якостей людей. Великі і раптові руйнування, загроза життю негативно впливають на психіку людей, можуть ослабити або повністю відключити самоконтроль, а це може послабити увагу і призвести до непередбачуваних і необґрунтованих дій.

Натепер структури цивільного захисту України, використовуючи науково-технічну й навчальну бази, високопідготовлених спеціалістів мають бути готові здійснювати захист населення в будь-якій обстановці, за критичних умов проведення аварійно-рятувальних і аварійно-відновлювальних робіт. Відповідно до існуючого законодавства для розв'язання цих завдань нині замість системи цивільної оборони, що діяла раніше, в державі створюється єдина система цивільного захисту, структуру якої складають центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та функціональні й територіальні підсистеми.

Ефективність створеної в країні системи цивільного захисту в першу чергу визначається рівнем командно-штабної роботи, підготовленістю підлеглих підрозділів, матеріальним і фінансовим забезпеченням. Підготовка керівного складу органів управління всіх рівнів і населення України проводиться відповідно до Положення про Цивільну оборону України, організаційно-методичних вказівок з підготовки населення, відповідних програм, наказів і директив Міністерства оборони України. З метою комплектування спеціальних (воєнізованих) і спеціалізованих аварійно-рятувальних формувань у країні існує відомча мережа навчальних закладів МНС, що випускає відповідних фахівців.

Навчання фахівців для невоєнізованих аварійно-рятувальних та аварійно-відновних територіальних формувань здійснюється в період їх навчання в навчальних закладах різного профілю й рівня, що належать до Міністерства освіти і науки. Для вирішення цього завдання спільним наказом Міністра освіти і науки і Начальника штабу, заступника начальника Цивільної оборони України у ВНЗ України введена Програма підготовки студентів з дисципліни «Безпека життєдіяльності», що складається з двох частин: (підготовки бакалаврів вищих навчальних закладів; програма підготовки фахівців і магістрів (за профілем спеціалізації).

Дисципліни «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист» мають за мету навчити студентів прогнозувати можливі ситуації й ухвалювати виважені рішення щодо запобігання надзвичайним ситуаціям на господарських об'єктах країни. Після навчання у ВНЗ, студенти повинні вміти проектувати нову техніку, впроваджувати нові технології, що відповідають сучасним вимогам безпеки з урахуванням стійкості функціонування об'єктів в умовах надзвичайних ситуацій [3].

Можна відзначити принципові відмінності в підходах до викладання дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист» різних ВНЗ навіть на території одного регіону, що не може не позначитися на якості підготовки студентів. Уведення цих дисциплін паралельно з курсами «Охорона праці», «Екологія» та предметами, котрі включають медико-біологічні, соціально-психологічні питання, призвело до того, що матеріал нових дисциплін в різних ВНЗ України стали розглядати як деяке доповнення до цих дисциплін, включивши в нього безпеку в побутовому середовищі, у виробничому середовищі, в міському середовищі та на транспорті.

Але наразі у виданих в Україні навчальних посібниках значна частина авторів ототожнює різні за своєю суттю поняття «негативні явища в повсякденному житті» і «небезпеки, що виникають у разі аварій і катастроф». Таке поєднання вносить певну плутанину у зміст навчальних посібників, виходячи з наукових основ, робить некоректними визначення об'єкта і предмета дослідження обов'язкових для всіх ВНЗ країни дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист». Неоднакове розуміння цілей і завдань дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист» призвело до того, що в них в основному розглядаються загальні елементи системи «людина – середовище існування». Така ситуація призводить до того, що випускники у ВНЗ не готові розв'язувати завдання цивільного захисту населення та територій при виконанні ними своїх обов'язків на об'єктах народногосподарського комплексу в разі виникнення надзвичайних ситуацій [4].

Свідченням істотних недоліків, які мають місце в організації навчально-виховного процесу студентів ВНЗ з дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист» є серія наказів МОН України в яких вказується на неправильне тлумачення суті цих дисциплін. У них наголошується, що в сучасних умовах необхідно докорінно переглянути систему підготовки студентів з дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист» у ВНЗ України, виходячи з того, що в майбутньому вони будуть залучені в разі виникнення надзвичайних ситуацій до роботи штабів Цивільної оборони й управління підрозділами невоєнізованих формувань, які створюються для проведення аварійно-відновних робіт. Крім того, на них, згідно з законодавством, як на керівників структурних підрозділів об'єктів господарської діяльності, покладається керівництво підлеглими співробітниками, а також відповідальність за правильність прийнятих рішень щодо порятунку людей в умовах надзвичайних ситуацій.

Неоднозначність сприйняття ВНЗ основних положень зазначених наказів МОН України пояснюється тим, що викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» у ВНЗ проводиться в основному викладачами, що не мають стосунку до системи цивільного захисту населення та територій і до майбутньої спеціалізації випускника. У зв'язку зі змінами у законодавстві України з цивільного захисту населення, сучасна програма вимагає істотного доопрацювання.

Здебільшого дисципліна «Безпека життєдіяльності» у ВНЗ розглядається як загальноосвітня, така, що не стосується до спеціалізації, і тому вона викладається в основному на першому — другому курсах, де вона просто не може адекватно сприйматися студентами, що не вивчали основи спеціальності, а дисципліна «Цивільний захист» — на випускних курсах, без виключення матеріалу дисциплін в курсові і дипломні проекти. У ВНЗ, як об'єктах народногосподарської діяльності, як правило, реально не діє Єдина система цивільного захисту, що знижує ефективність практичного сприйняття студентами дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільний захист».

Можна констатувати, що у ВНЗ України проблеми підготовки фахівців для формувань і підрозділів цивільного захисту, створених для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, не

приділяється достатньої уваги, а це може негативно вплинути на стан національної безпеки країни. Реформування системи підготовки керівної і виконавчої ланки підрозділів цивільного захисту у ВНЗ України є надзвичайно актуальним та вимагає негайного рішення в науковому і в навчально-методичному плані. Складність цього завдання полягає, передусім, у багатогранності й багатовимірності надзвичайної ситуації як об'єкта дослідження й, відповідно, необхідності її аналізу в різних площинах і системах координат.

Надзвичайну ситуацію ми розглядаємо як зовні несподівану небезпеку, яка виникла раптово, що характеризується ризиками та викликає стресовий стан населення, призводить до значного соціально-екологічного й економічного збитку й людських жертв. Виникнення надзвичайної ситуації зумовлює необхідність швидкого реагування (ухвалення обґрунтованого рішення), управління великою кількістю людей, виділення значних сум на проведення евакуаційно-рятувальних і відновних робіт, спрямованих на скорочення масштабів і ліквідацію різноманітних негативних наслідків руйнувань, пожеж тощо. До таких робіт, у першу чергу, належать прокладання шляхів, відновлення і будівництво мостів, наведення переправ, облаштування проїздів і проходів, розбирання завалів, ліквідація притулків, локалізація та ліквідація аварій на комунально-енергетичних мережах і спорудах тощо.

Складність та різноманітність аварійно-відновних робіт обумовлені специфікою планування й забудови міст, особливостями комунально-енергетичних мереж у них, а також тимчасовими обставинами, в яких ці роботи повинні виконуватися. Ліквідація наслідків є важливим і витратним державним завданням, виконання якого можливе тільки за наявності у формуваннях цивільного захисту добре підготовлених фахівців, які володіють спеціальними технічними засобами. Без проведення цих робіт неможливо здійснювати аварійно-рятувальні операції, пов'язані з перекиданням у потрібне місце рятувальної техніки, організацією гасіння пожеж, наданням медичної допомоги.

Найважливіше значення при цьому має чинник часу: від термінів виконання, оснащення та кваліфікації спеціалізованих рятувальних і невоєнізованих формувань, які утворюються зі співробітників об'єктів народногосподарського комплексу, залежить життя потерпілих. Ухвалення обґрунтованого рішення щодо запобігання виникненню надзвичайної ситуації та ліквідації її наслідків без спеціальних знань, сподіваючись тільки на досвід та інтуїцію працівників, спеціально не підготовлених до дій у таких ситуаціях, практично неможливе [5].

Сьогодні, коли необхідно в системі цивільного захисту населення та територій мати спеціалізовані кадри на кожному виробничо-територіальному рівні, здатні грамотно й на високому професійному рівні реалізувати політику країни у сфері безпечної життєдіяльності населення. Розв'язання цієї проблеми у свою чергу неможливе без проведення систематичних навчань з безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у ВНЗ, пов'язаної з підготовкою фахівців **фізико-технологічного профілю**. Оponentам можна нагадати, що в зонах можливого ураження хімічними й радіоактивними речовинами в Україні в даний час проживає — 15 млн. чоловік, у зонах підвищеної сейсмічної активності — 11 млн. чоловік, у зонах можливого катастрофічного затоплення 7,4 млн. чоловік, а деякі регіони України мають території, які можуть опинитися під впливом відразу декількох природних явищ і техногенних катастроф.

Тому наразі вкрай необхідно для фахівців усіх рівнів мати спеціальні знання і навички застосування методів прогнозування та моделювання небезпечних процесів, здатних перерости в надзвичайні ситуації. У ході навчання у ВНЗ України студентами повинні вивчатися методи оцінки можливих небезпек і системи ризиків їх прояву, методи прогнозування виникнення, розвитку надзвичайних ситуацій і моделювання їх наслідків. Важлива роль у програмах навчальних дисциплін повинна відводитися питанням планування організації і проведення аварійно-відновних робіт в умовах надзвичайних ситуацій.

Виходити з того, що об'єктом дослідження дисциплін у галузі «Цивільний захист» як розділу науки є система «людина — небезпечне середовище існування», а предметом дослідження — закономірності виникнення небезпек і їх вплив

на населення, працюючий персонал, об'єкти господарської діяльності і навколишнє середовище в умовах розвитку надзвичайних ситуацій. Тільки при такому підході можливо значно підвищити рівень підготовки випускників ВНЗ України. Отримавши відповідні знання з безпеки життєдіяльності та цивільного захисту майбутні фахівці можуть підвищити свій рівень на центральних і територіальних курсах Цивільної оборони, оскільки останні ставлять перед собою завдання перепідготовки керівного складу.

Отже актуальність навчальних дисциплін безпека життєдіяльності та цивільний захист пояснюється необхідністю навчання людей безпечним методам праці та життя, починаючи з дитячого і до похилого віку. Для цього мають бути створені спеціальні освітні програми, які будуть обов'язковими складовими освітніх стандартів. Україна в освітньому плані з безпеки життєдіяльності та цивільного захисту приєдналася до Європейської програми навчання з ризиків FORM-OSE, яка передбачає тісний взаємозв'язок безпеки життєдіяльності та цивільного захисту з іншими предметами: фізіологією, гігієною, філософією, математикою, фізикою, хімією, біологією, інженерними науками, електронікою, медициною, психологією, ергономікою, педагогікою, екологією, соціологією, економікою і правом. Безпека життєдіяльності та цивільний захист сьогодні формуються як меганаука, без якої людство приречене на значні втрати.

Зрозуміло, що кожна людина і, безперечно, людина з вищою освітою повинна усвідомлювати важливість питань безпеки життєдіяльності та цивільного захисту. Узагальнюючи знання з охорони праці, основ екології, валеології та інших наук безпека життєдіяльності та цивільний захист відкриють нові горизонти використання основних положень цих наук для створення належних і безпечних умов праці та побуту. Підготовка студентів у рамках цих навчальних дисциплін має містити теоретичні та практичні питання, спрямовані передусім на формування світогляду, вироблення ідеології поведінки і забезпечувати майбутніх спеціалістів важливим інструментом не лише щоденного безпечного контактування з навколишнім світом, а й готувати до майстерного та безпечного виконання технологічних процесів самого різного рівня складності.

Список використаних джерел:

1. Безпека життєдіяльності та цивільний захист і методика її навчання : навч. посібник / П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, Р.М. Білик, О.Г. Чорна, У.І. Недільська. — Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2013. — 244 с.
2. Безпека життєдіяльності та методика її вивчення : навч. посібник / П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, У.І. Недільська, О.Г. Чорна. — Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друк-Сервіс», 2012. — 148 с.
3. Безпека життєдіяльності (теоретичні основи) : навч. посібник / П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, О.Г. Чорна. — К. : Центр учбової літератури, 2011. — 276 с.
4. Безпека життєдіяльності та охорона праці (практичний курс) : навч. посібник / П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, О.Г. Чорна. — Кам'янець-Подільський : Буйницький О.А., 2010. — 152 с.
5. Концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини» // Освіта України. — №50. — 12.12.97.
6. Мендерецький В.В. Значення навчання з безпеки життєдіяльності в освітній системі України / В.В. Мендерецький, У.І. Недільська. О.Г. Чорна // 36. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія педагогічна. — КІПНУ імені Івана Огієнка, 2012. — Вип. 18: Інновації в навчанні фізики: національний та міжнародний досвід. — 254 с. — С. 215-217.
7. Мендерецький В.В. Зміст навчань з безпеки життєдіяльності в освітніх закладах України / В.В. Мендерецький, У.І. Недільська // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізико-математичні науки. — Кам'янець-Подільський національний університет імені І. Огієнка, 2012. — Вип. 5. — 147 с. — С.54-59.

В. В. Мендерецький¹, У. І. Недільська²

¹Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

²Подольський державний аграрно-технічний університет

БЕЗОПАСНОСТЬ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ГРАЖДАНСКИЙ ЗАЩИТА НАСЕЛЕНИЯ КАК МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИКО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты обеспечения будущих специалистов действенным инструментом подготовки к мастерскому и безопасному выполнению технологических процессов самого разного уровня сложности.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, гражданская оборона, способы деятельности, профессиональная компетентность, физико-технологический профиль.

V. V. Menderetskyi¹, U. I. Nediliska²

¹Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

²Podolsky State Agrarian and Technical University

LIFE SAFETY AND CIVIL PROTECTION AS A METHODOLOGICAL COMPONENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL AND TECHNOLOGICAL PROFILE

In the article the theoretical and practical aspects of providing of future specialists the important instrument of preparation to skilful and safe implementation of technological processes of different level of complication are examined.

Key words: safety of vital functions, civil defence, methods of activity, professional competence, physicist-technological type.

Отримано: 21.04.2013

УДК 378.14

Н. Л. Мыслинская, К. Г. Никифоров

Калужский государственный университет имени К. Э. Циолковского

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БАКАЛАВРА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Рассмотрены организация, содержание, критерии оценки педагогической практики студентов в современных условиях компетентностного подхода в обучении. Изучены три взаимосвязанных аспекта педагогической практики: педагогический, учебно-методический, психологический.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, педагогическая практика, компетенции.

Введение. В России педагогическая практика является обязательной составной частью основной образовательной программы высшего профессионального образования по направлению «Педагогическое образование» [1, 2].

К целям педагогической практики относятся:

- осуществление студентами активной педагогической деятельности на основе теоретических знаний, практических умений и навыков, компетенций, сформированных в образовательном процессе в ВУЗе;

- развитие и формирование общекультурных, общепрофессиональных, профессиональных компетенций, предусмотренных Федеральным государственным образовательным стандартом по данному направлению высшего профессионального образования [1];
- углубление знаний на основе самостоятельной работы с различными источниками информации;
- приобретение практического опыта педагогической деятельности в условиях образовательного учреждения, изучение новаторского опыта реализации в школьном

УДК 340.13:614:304.4(477)»1991/2016»

ПРАВОВІ ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ (1991-2016 РОКИ)

Красножон Н.Г.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті досліджується проблема розвитку нормативно-правового регулювання безпеки життєдіяльності в роки становлення незалежності України. Проаналізовано правові основи безпеки життєдіяльності та проблеми їх реалізації в контексті суспільно-політичного життя держави. Обґрунтовується доцільність та важливість на сучасному етапі розвитку прийняття Закону України «Про зовнішню трудову міграцію», затвердження постановою Уряду Стратегії подолання бідності, ратифікацію Конвенції МОП про мінімальні норми соціального забезпечення № 102, які разом із Європейський кодексом соціального забезпечення є основними орієнтирами європейської моделі соціального забезпечення, яка заснована на соціальній справедливості.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, право, закон, соціальний захист, суспільно-політичне життя.

Постановка проблеми та її актуальність. З огляду на плани України вже у цьому році підписати Європейський кодекс соціального забезпечення, не зважаючи на те, що впродовж останніх років спостерігається погіршення соціальних показників держави, зниження доходів населення, погіршення структури споживання і зменшення видатків на розвиток соціальної

структури, основним державним завданням постає досягнення стабільного економічного зростання, що повинно супроводжуватися створенням безпечного стану довкілля, виробництва, побутових умов для життєдіяльності людини.

Основне місце в цьому процесі посідає законодавство у галузі регулювання відносин з охорони здоров'я людини та навколишнього середовища і

забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях й ситуаціях повсякденного життя, тобто безпеки життєдіяльності. Ці відносини регулюються нормативними актами різної юридичної сили – конституцією, законами, урядовими підзаконними актами, відомчими нормативними актами та нормативними актами місцевих органів влади.

У вітчизняній науці проблемі правових основ безпеки життєдіяльності України в роки незалежності присвячено не надто багато наукових праць.

Аналіз досліджень та публікацій свідчить, що питання правового регулювання було у полі зору дослідників Бакка М.Т. [1], Воробієнко П.П., Захарченко М.В., Орел Л.В. [3], Жидецького В.Д., Джигірея В.С., Мельнікова О.В. [5], Захарченка М.В., Орлова М.В., Голубева А.К. [8], Лапіна В.М. [11], розглядаючи їх в структурі фізичного, трудового, екологічного виховання, охорони здоров'я, природного довкілля тощо. Правовим основам безпеки життєдіяльності присвячена праця Березюк О.В., Лемешева М.С. [2], а питанням розвитку законодавства України про охорону здоров'я приділив Гладун З.С. в науковій розвідці «Медичне право України» [4].

Недостатня увага приділяється в наукових дослідженнях питанням реалізації нормативно-правової бази безпеки життєдіяльності, її залежності від суспільно-політичного життя України, їх взаємовпливу і взаємозв'язку. На сьогоднішній день дослідженими залишаються питання правового удосконалення основ безпеки життєдіяльності.

Мета статті полягає в аналізі законодавчої бази регулювання безпеки життєдіяльності, накопиченої в роки незалежності України та у визначенні основних проблем її втілення в життя, з'ясування головних напрямів її удосконалення і реалізації.

Виклад основного матеріалу. Стабільний соціально-економічний розвиток України, якого так прагне як сучасний український соціум, так і молодість, – це, перш за все, гарантування безпеки навколишнього середовища, виробництва, побутових умов для життєдіяльності людини, реалізація чого багато в чому залежить від державної політики у сфері захисту населення від різного роду небезпек, гарантований рівень безпеки особистості, суспільства і держави у межах науково обґрунтованих критеріїв принципів міжнародного права.

Основне місце в цьому процесі посідає законодавство у галузі регулювання відносин з охорони здоров'я людини та навколишнього середовища і забезпечення безпеки як у надзвичайних, так і у буденних ситуаціях. Ці відносини регулюються законодавчими і нормативно-правовими актами різної юридичної сили – Конституцією, законами, урядовими підзаконними актами, відомчими нормативними актами та нормативними актами місцевих органів влади щодо безпеки життєдіяльності.

Головною правовою основою, юридичною базою щодо безпеки життєдіяльності людини в Україні є Основний Закон – Конституція України, яка проголошує: «Кожна людина має невід'ємне право на життя... Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» (стаття 27); «Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування... Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя» (стаття 49).» Ко-

жен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди» (стаття 50) [10].

Однією з основних передумов стабільного розвитку держави є здорова життєдіяльність, як самореалізація та саморозвиток кожної людини. Саме тому здоров'я має стати пріоритетним об'єктом державної політики. Формування сучасного законодавства України про охорону здоров'я припало на перші роки незалежного розвитку держави. Першим законом, прийнятим в умовах незалежності, став Закон України від 12 грудня 1991 р. «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» [4]. 19 листопада 1992 р. Верховна Рада України прийняла Основи законодавства України про охорону здоров'я, які стали законодавчим фундаментом для подальшого розвитку законодавства про охорону здоров'я і визначили правові, організаційні, економічні, соціальні основи охорони здоров'я населення України. Право на охорону здоров'я передбачає: життєвий рівень, необхідний для підтримки здоров'я людини; безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; безпечні та здорові умови праці, навчання, побуту і відпочинку; створення мережі закладів охорони здоров'я; кваліфіковану медико-санітарну допомогу, до якої входить також вільний вибір лікаря та медичної установи; компенсування шкоди, завданої здоров'ю; надання всім громадянам гарантованого рівня медико-санітарної допомоги; здійснення державного нагляду в сфері охорони здоров'я; встановлення відповідальності за порушення прав громадян у сфері охорони здоров'я.

Надзвичайно важливе значення у сфері охорони здоров'я має Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. [12], який регулює суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права та обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, установлює порядок організації державної санітарно-епідеміологічної служби і здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні, спрямованих на створення оптимальних умов життєдіяльності, що забезпечують низький рівень захворюваності, унеможливають шкідливий вплив на здоров'я населення факторів навколишнього середовища, а також умов для виникнення і поширення інфекційних захворювань.

Закон «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» (викладено в новій редакції Законом України від 3 березня 1998 р., № 155/98-ВР) [12] визначає боротьбу з особливо небезпечною інфекційною хворобою СНІД як одне із пріоритетних завдань держави у сфері охорони здоров'я населення. Масове поширення цієї хвороби в Україні створює загрозу особистості, громадській та державній безпеці, спричиняє важкі соціально-економічні та демографічні наслідки, що зумовлює потребу вживати заходів щодо захисту прав і законних інтересів громадян та суспільства.

Важливими щодо охорони здоров'я є постанови Кабінету Міністрів України, зокрема «Про

комплексні заходи боротьби з туберкульозом» від 23.04.1999 р., № 667; «Про затвердження Правил санітарної охорони території України» від 24.04.1999 р., № 666; «Про комплексні заходи для запобігання розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом» від 23.03.1998 р. та ін. [12].

Таким чином, основи законодавства України про охорону здоров'я регулюють суспільні відносини у цій галузі з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності та довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості.

В Україні, в основному, сформована нормативно-правова база з питань охорони здоров'я, що складається із 170 законів України і значної кількості підзаконних нормативно-правових актів – 135 указів Президента, 505 постанов Уряду, 2931 наказ Міністерства охорони здоров'я України, які регулюють відносини у сфері надання медичної допомоги, медичних послуг і охорони здоров'я населення [4].

Законодавство про охорону праці включає: Закон України «Про охорону праці», Кодексу законів про працю, Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» та прийнятих до них нормативно-правових актів [2]. Вони реалізують основні принципи державної політики у сфері охорони праці: пріоритет життя і здоров'я працівників; повна відповідальність роботодавця за створення належних безпечних і здорових умов праці та соціальний захист працівників; повне відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Правові основи охорони праці покликані підвищувати рівень промислової безпеки і забезпечувати суцільний технічний контроль за станом виробництва, технології та продукції; сприяти підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці.

Законодавча база охорони навколишнього середовища складається із: Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. та розроблених відповідно до Закону кодексів із охорони і використання окремих природних ресурсів: Земельного кодексу України, Водного кодексу України, Лісового кодексу України; Законів України з охорони довкілля: «Про охорону атмосферного повітря», «Про природозаповідний фонд України», «Про тваринний світ», «Про екологічну експертизу», «Про захист рослин», «Про рослинний світ», а також підзаконних нормативно-правових актів, що видаються державними органами України на підставі зазначених законів [2]. Завданням законодавства про охорону навколишнього природного середовища є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів та при-

родних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною.

Закон України «Про дорожній рух» [12] визначає правові та соціальні основи дорожнього руху, регулює суспільні відносини у сфері дорожнього руху та його безпеки, визначає права, обов'язки і відповідальність учасників дорожнього руху, органів державної виконавчої влади, підприємств, організацій та установ незалежно від форм власності та господарювання з метою захисту життя і здоров'я громадян, створення безпечних і комфортних умов для учасників дорожнього руху (водіїв та пасажирів транспортних засобів, пішоходів, велосипедистів, погоничів тварин) та охорони навколишнього середовища.

Законодавство про цивільну оборону і цивільний захист визначає правові та організаційні засади щодо реалізації державою гарантованого Конституцією України права громадян на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха при надзвичайних ситуаціях техногенного, природного, екологічного та воєнного характеру. Законодавча база з БЖД для надзвичайних ситуацій включає: Закон України «Про цивільну оборону України», «Про правові засади цивільного захисту», «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану», «Про аварійно-рятувальні служби», «Про пожежну безпеку», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» та інші акти законодавства. Реалізація державної політики у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру законодавством визначено як одне з пріоритетних завдань Кабінету міністрів України, усіх центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, адміністрацій підприємств, організацій, установ незалежно від форм власності та підпорядкування [2].

10 червня 2016 року у Клубі Кабінету Міністрів України відбулося перше спільне засідання Підкомітету з питань економіки та іншого галузевого співробітництва Комітету асоціації між Україною та ЄС за участю представників інституцій Європейського Союзу, Міністерства соціальної політики та Міністерства охорони здоров'я. Українську делегацію, до складу якої увійшли керівники відповідних структурних підрозділів, очолив заступник Міністра з питань європейської інтеграції Сергій Устименко, який є співголовою Підкомітету. Сторони обговорили реалізацію положень глави 21 Угоди про асоціацію «Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей». Сергій Устименко зазначив, що це засідання «є доброю нагодою обговорити наші спільні здобутки, а також визначити наступні кроки для досягнення цілей, визначених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС». Під час свого виступу він поінформував європейських колег стосовно складної соціально-економічної ситуації в країні у цілому та стосовно впровадження реформ у соціально-трудовій сфері зокрема. С. Устименко також наголосив, що «Україна високо цінує допомогу ЄС у набли-

женні національного законодавства та практики його застосування до вимог європейського законодавства. Міністерство соціальної політики, зі свого боку, висловлює вдячність Групі підтримки Європейської Комісії для України за надані консультації» [9].

Було відзначено чимало позитивних кроків у напрямі євроінтеграції, зокрема прийняття Закону України «Про зовнішню трудову міграцію», затвердження постановою Уряду Стратегії подолання бідності, ратифікацію Конвенції МОП про мінімальні норми соціального забезпечення № 102. Саме ця Конвенція та Європейський кодекс соціального забезпечення є основними орієнтирами європейської моделі соціального забезпечення, яка заснована на соціальній справедливості. Наразі Україна планує вже у цьому році підписати Європейський кодекс соціального забезпечення [9].

У ході нашого дослідження ми дійшли наступних висновків:

Правову основу безпеки життєдіяльності встановлює Конституція України, як по своїм юридичним особливостям, так і своїми принципами, тобто юридично вираженими об'єктивними закономірностями організації і функції соціально-економічної, політичної, духовної сфер суспільства, правового положення особи. Конституційні норми, з одного боку, закладають суть безпеки (норми-принципи), а з іншого, указують на цілі подальшого розвитку і реалізацію правового забезпечення безпеки життєдіяльності (норми-програми, норми-завдання, норми-зобов'язання).

Реалізація і розвиток основних конституційних положень, які регламентують суспільні правовідносини, безпосередніми суб'єктами яких є особа і держава, здійснюється за допомогою як чинних фундаментальних нормативно-правових актів (Кодексів України про адміністративні правопорушення, Кримінального Кодексу), так і спеціальних (Кодексів Законів про працю, Земельного, Законів «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря» та ін.).

Поряд з нормативними актами, прийнятими найвищим законодавчим органом держави, для встановлення взаємозв'язків, усунення програм, а у ряді випадків і реалізації окремих правових норм або їх елементів, до правової бази безпеки життєдіяльності належать спеціальні акти, розроблені за дорученням виконавських державних органів всіх рівнів (Кабінет Міністрів, Міністерства, Державні Комітети і ін.). Основними систематизуючими навиками нормативних актів безпеки життєдіяльності (які за ієрархією знаходяться нижчими за закони) є встановлення взаємовідносин у області виробництва, в зонах дії небезпечного чинника (у тому числі і чинників навколишнього середовища), а також щодо управління основних технологій безпеки жит-

тєдіяльності (розслідування нещасних випадків, навчання, організація робіт і ін.), узагальнюючими навиками систем в суспільстві, соціально-економічне і політичне положення держави, можливості сприйняття і використання законодавчих актів у користь споживачів та ін.

Створення певної нормативно-правової бази, що визначає здійснення профілактичних заходів щодо зниження окремих небезпек для життя і здоров'я людини, функціонування Національної та регіональних рад з питань безпечної життєдіяльності населення, комісій з питань техногенно-екологічної безпеки, відповідних громадських і наукових організацій не забезпечують позитивних результатів щодо безпеки життєдіяльності.

Сьогодні, у визначенні загальної стратегії розвитку держави був допущений прорахунок, пов'язаний із недооцінкою безпеки життєдіяльності як соціальної складової реформ, що призвело до зростання соціального невдоволення, обурення соціальних груп, посилення напруженості в суспільстві. Ситуація в Україні сьогодні така, що негативні наслідки соціально-економічних перетворень торкнулися більшої частини населення нашої країни: це 15 млн. пенсіонерів, 3,5 млн. інвалідів, люди похилого віку, учасники АТО, робітники, що потребують вирішення питань, пов'язаних з безробіттям, охороною праці, заборгованістю із заробітної плати тощо.

І ми погоджуємось із думкою аналітиків, що у нинішній ситуації очевидних передумов подолання наростаючих кризових явищ як в економіці, так і, відповідно, в соціальній сфері немає. Під тиском соціально складних умов, накопичених заборгованостей, зокрема з виплат зарплат і соціальних виплат, відбувається збільшення числа внутрішньо-переміщених осіб, звуження внутрішнього ринку праці, зростання цін і тарифів тощо [15, с. 22].

Таким чином, правове регулювання безпеки життєдіяльності в Україні на сучасному етапі розвитку потребує значного удосконалення і повинно виходити з потреб людини в реалізації соціальних, економічних, науково-технічних, екологічних, національних захистів, які впливають на стан забезпечення життєдіяльності і міжнародної безпеки населення держави. Вирішення проблем, пов'язаних із безробіттям, реформуванням системи заробітної плати, пенсійного забезпечення, попередженням і подоланням бідності, введенням соціального страхування, адресної допомоги – повинно становити сутність пріоритетів безпеки життєдіяльності в майбутньому України, соціально переорієнтувавши економічну політику у здійснюваних реформах. Цей факт має стати визначальним в контексті заходів щодо реформування трудового законодавства, забезпечення зайнятості, реформи пенсійного забезпечення та соціальної допомоги, соціальної адаптації та реінтеграції внутрішньо-переміщених осіб.

Список літератури:

1. Бакка М. Т. Охорона і безпека життєдіяльності людини: Конспект лекцій / М. Т. Бакка, А. С. Мельничук, В. І. Сівко. – Житомир: Льонек, 1995. – 165 с.
2. Березюк О. В. Правові основи безпеки життєдіяльності / О. В. Березюк, М. С. Лемешев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://posibnyky.vntu.edu.ua/bjd/11.htm>
3. Воробієнко П. П. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник / П. П. Воробієнко, М. В. Захарченко, Л. В. Орел – Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова – 2013. – 76 с.

4. Гладун З. С. Медичне право України // Законодавство України про охорону здоров'я / З. С. Гладун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hladun.pp.ua/наукові-праці/законодавство-україни-про-охорону-зд>
5. Жидецький В. Ц. Основи охорони праці / В. Ц. Жидецький, В. С. Джигірей, О. В. Мельніков – Вид. 2-е, стереотипне. – Львів: Афіша, 2000. – 347 с.
6. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>
7. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
8. Захарченко М. В. Безпека життєдіяльності у повсякденних умовах виробництва, побуту та у надзвичайних ситуаціях: навчальний посібник / М. В. Захарченко, М. В. Орлов, А. К. Голубев. – К.: ІЗМИ, 1996. – 196 с.
9. ЄС та Україна посилюють своє співробітництво у соціально-грудовій сфері та сфері охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=190212&cat_id=107177
10. Конституція Україн // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30, ст. 141 (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 2222-IV від 08.12.2004, ВВР, 2005, № 2, ст. 44; № 2952-VI від 01.02.2011, ВВР, 2011, № 10, ст. 68; № 586-VII від 19.09.2013, ВВР, 2014, № 11, ст. 142; № 742-VII від 21.02.2014, ВВР, 2014, № 11, ст. 143) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
11. Лапін В. М. Безпека життєдіяльності людини: навчальний посібник / В. М. Лапін. – 6-те видання, перероблене і доповнене – К.: Знання, 2007. – 332 с.
12. Правове забезпечення безпеки життєдіяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moodle.ipokpi.ua/moodle/mod/resource/view.php?r=3769>
13. Про вищу освіту: Закон України від 26 грудня 2002 р. № 380-IV (38015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/298414>
14. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556_18/print1392304548710695
15. Україна 2014-2015: долаючи виклики (аналітичні оцінки) / Соціальна сфера. – С. 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/upload/Pidsumky_2014_2015_A4_fnl.pdf

Красножон Н.Г.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

ПРАВОВЫЕ ОСНОВАНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ УКРАИНЫ (1991-2016 ГОДА)

Аннотация

В статье исследуется проблема развития нормативно-правового регулирования безопасности жизнедеятельности в годы становления независимости Украины. Проанализированы правовые основы безопасности жизнедеятельности и проблемы реализации в контексте общественно-политической жизни государства. Обосновывается целесообразность и важность на современном этапе развития принятия Закона Украины «О внешней трудовой миграции», утверждения постановлением Правительства Стратегии преодоления бедности, ратификации Конвенции МОТ о минимальных нормах социального обеспечения № 102, которые вместе с Европейским кодексом социального обеспечения являются основными ориентирами европейской модели социального обеспечения, которая основана на социальной справедливости.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, право, закон, социальная защита, общественно-политическая жизнь.

Krasnozhon N.H.

Pereyaslav-Khmelnitsky State Pedagogical University
named after Hryhoriy Skovoroda

LEGAL LIFE SAFETY BACKGROUND IN SOCIAL AND POLITICAL CONTEXT OF UKRAINIAN LIFESTYLE (1991-2016)

Summary

In the article is researched the safety of life legal regulation development in the years of Ukrainian independence establishment. The legal basis of life safety issues and their implementation in the context of social and political life of the state are analyzed. Necessity and importance of the adoption of the law on external labour migration in Ukraine, approval by resolution of the Government Strategy of poverty reduction, the ratification of the ILO Convention concerning minimum standards of social security No. 102, which all together with the European Code of Social Security are in the main focus of the European model of social security based on social justice, are substantiated.

Keywords: lifestyle security, right, law, social protection, social and political life

УДК 614:37.091.214(091)

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЯК НАУКИ**Єрічева Т.Ю.**Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди

У статті розглядається становлення безпеки життєдіяльності в Україні. Проведено ретроспективний аналіз і виокремлено чотири періоди розвитку безпеки життєдіяльності як науки. Аналіз стану досліджуваної проблеми засвідчив, що зміст, форми та методи підготовки майбутніх учителів не повністю відповідають реальним умовам і вимогам професійної діяльності. Проаналізовано навчальні програми дисципліни «БЖД» у вищих навчальних закладах. Виокремлено проблеми викладання даного курсу в теперішній складний для України час.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, небезпека, сучасна наука, періодизація історії становлення, підготовка фахівців, удосконалення.

Постановка проблеми. На кожному етапі суспільного розвитку перед людством поставали соціальні, природні, техногенні, екологічні та інші проблеми, від яких залежало майбутнє суспільства. У різні епохи вказані проблеми набували різних ознак і характеристик, і відповідно по-різному суспільство намагалось їх розв'язувати. Однак, у різні етапи суспільного розвитку, спільним для відповідних проблем була зумовленість їх рівнем розвитку економіки, характером трудової діяльності і суспільних відносин, соціальною структурою суспільства.

У кінці XIX – початку XX століття в Україні відбулися суттєві зміни форм і характеру життєдіяльності людини, що були зумовлені проникненням і поширенням капіталістичних відносин та розвитком науково-технічного прогресу, який, підвищуючи соціально-економічну безпеку суспільства, одночасно став і джерелом нових видів небезпек з одного боку, а з іншого – засоби, які використовує людина для досягнення безпечного рівня існування, часто витісняють саму мету, задля якої вони застосовуються та стають джерелами нових небезпек. Таким чином, забезпечення безпеки стало глобальною та життєво важливою проблемою, що постала перед людством в цей період та зумовило становлення та розвиток безпеки життєдіяльності як науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом накопичено певний досвід із зазначеної проблеми. У розвиток безпеки життєдіяльності як сучасної науки значний внесок зробили Я. Бедрій, Л. Гладка, В. Джигирей, М. Захарченко, Н. Заверуха, В. Зацарний, І. Миценко, В. Лапін. Ці дослідники є авторами посібників, які широко використовуються у навчальному процесі.

Розв'язанням питань, пов'язаних із викладанням безпеки життєдіяльності у вищій школі, займаються В. Бегун, С. Дикань, В. Заплатинський, Б. Житар, В. Захматов, І. Науменко, А. Пятова, В. Русін, В. Свистунов.

Виділенні невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених питанням безпеки людини, до теперішнього часу залишаються недостатньо дослідженими питання становлення безпеки життєдіяльності як науки на різних етапах розвитку суспільства.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є проведення ретроспективного аналізу станов-

лення та розвитку безпеки життєдіяльності як науки.

Виклад основного матеріалу. Становлення безпеки життєдіяльності як науки в Україні доцільно розглядати в історичному аспекті розбудови нашої держави та з урахуванням міжнародного досвіду розв'язання цього питання. Без належної оцінки зазначених чинників сутність його розкриття, з одного боку, буде не повною, а з іншого, – не враховуватиме багато позитивних напрацювань, що існують у світі.

Такий аналіз, на нашу думку, варто розпочати з дисертаційного дослідження Л. Сидорчук, де автор запропонувала та обґрунтувала періодизацію історії становлення безпеки життєдіяльності як науки таким чином: *I період* – початок інтенсивного розвитку науково-технічного прогресу (початок XX століття і до 70-х років цього ж століття), коли міжнародне співтовариство почало виносити проблеми безпеки на світовий рівень; *II період* – 1972-1992 роки, початок якого пов'язується з роботою Стокгольмської Конференції ООН з питань охорони навколишнього середовища 1972 року, а також із зустріччю у Парижі на вищому рівні керівників держав і урядів з метою напрацювання основних напрямків розв'язання проблем захисту природи і людини; *III період* – з 1992 року, пов'язуючи його з Конференцією Організації Об'єднаних Націй у Ріо-де-Жанейро з питань довкілля та розвитку, в якій брали участь глави та інші посадові особи із 179 держав світу [6, с. 70-71].

Але, на початку XXI століття людство зазнало впливу нових небезпечних чинників, вплив яких зумовив необхідність іншого бачення проблеми безпеки життєдіяльності, і як наслідок цього – *IV період* розвитку безпеки життєдіяльності як науки.

Як справедливо зазначає Л. Сидорчук, кожному із зазначених періодів властиві загальні етапи розвитку та особливості становлення наукового напрямку безпеки життєдіяльності.

Зокрема, перший період характеризується тим, що у всіх країнах Європи відбувалася активізація дій за безпеку життя й діяльності людини, але на вибір конкретних методів впливали національні, соціально-економічні, політичні чинники, а також особливості природних умов.

На нашу думку, важливим для педагогічної науки є те, що проблеми, які постали перед біль-

пністю країн, виявилися дуже схожими і до певної міри зумовили необхідність інтенсивного міжнародного співробітництва, а відтак, ці проблеми мають однакові витoki, які можуть бути покладені в основу висвітлення стану безпеки життєдіяльності та слугувати засадами для створення і розвитку єдиної освітньої галузі в цьому напрямку.

Даючи оцінку другому періоду, В. Осіпов у своєму дослідженні зазначив, що друга половина ХХ ст. позначилася посиленням на Землі глобальної системної кризи, що охопила не лише соціальну, але й природну сферу та проявилася у погіршенні екологічного стану, зростанні кількості природних і техногенних катастроф, терористичних актів, локальних та регіональних джерел соціальної й політичної нестабільності [4, с. 2]. Поділяючи цю точку зору, на нашу думку, слід відзначити, що системна криза не обминула й Україну, природні, техногенні та соціальні катаклізми супроводжувалися величезними матеріальними втратами та загибеллю людей (Чорнобильська катастрофа; повені та зсуви у Закарпатті; техногенні, транспортні, побутові аварії).

У зв'язку з цим на вищих рівнях державної влади було визначено ряд причин, які спричинили таку ситуацію в країні. До основних виокремили такі: низька грамотність населення з питань безпеки та нехтування елементарними правилами безпеки як на виробництві, так і в побуті; недостатня кількість, а в деяких випадках відсутність кваліфікованих спеціалістів з питань безпеки та проведення рятувальних робіт; неузгодженість дій служб охорони праці, цивільної оборони, Міністерства охорони здоров'я тощо [1, с. 16].

Вихід з такої ситуації досить справедливо й закономірно вбачався в реалізації комплексу заходів, спрямованих на те, щоб мобілізувати державні структури, громадськість, освіту, сім'ю, всі верстви населення на те, змінити характер мислення та поведінки людей, що безпосередньо вимагає посилення освітньої галузі у вирішенні зазначених проблем.

Серед заходів, які започатковані в галузі освіти на державному рівні, було введення в дію Програми підготовки майбутніх учителів вищих закладів освіти з цивільної оборони, заходи, спрямовані на перебудову навчання питань охорони праці та цивільної оборони і введення в дію Програми курсу «Безпека життєдіяльності». Ці документи зумовили появу в навчальних планах вищих навчальних закладів нової дисципліни «Безпека життєдіяльності» та поставили перед фахівцями питання про її навчально-методичне забезпечення. У той же час деякі формулювання зазначених документів сприяли тому, що нову дисципліну почали розглядати як поєднання вже існуючих дисциплін – охорони праці, цивільної оборони та захисту довкілля.

Як свідчить наш науково-педагогічний аналіз, у II половині ХХ ст. в Україні не існувало власної школи у галузі безпеки життєдіяльності. Першою програмою нової дисципліни стала Програма для майбутніх учителів усіх спеціальностей педагогічних інститутів, укладена доцентом КДП ім. М. Горького (тепер НПУ ім. М.П. Драгоманова) В. Мазуром і затверджена Управлінням педагогічних навчальних закладів Міністерства народної освіти УРСР у 1991 році.

Серйозним поштовхом, який спонукав до становлення та зміцнення освітянського напрямку «Безпека життєдіяльності» в Україні та ознаменував початок третього періоду розвитку безпеки життєдіяльності як науки, став спільний наказ Міністра освіти України та начальника штаба цивільної оборони України «Про викладання дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільна оборона» від 20 червня 1995 р. № 182/200. Цим наказом вводилося у дію з 1995/96 навчального року викладання дисциплін «Безпека життєдіяльності» та «Цивільна оборона», згідно з Програмою підготовки майбутніх учителів вищих навчальних закладів з дисципліни «Безпека життєдіяльності» [5]. Але, на жаль, у програмі відсутній педагогічний профіль і відповідно не розв'язується питання специфіки підготовки вчителів до роботи у навчальних закладах. Тому ця програма не відповідала повною мірою підготовці високопрофесійного вчителя з питань безпеки життєдіяльності, не давала чіткого визначення місця дисципліни «Безпека життєдіяльності» в системі вищої освіти. До того ж, у програмі, затвердженій у 1995 році були відсутні теоретичні аспекти предмету, який вивчається.

Протягом 1996-1998 років Комісія з охорони праці та безпеки життєдіяльності неодноразово розглядала питання вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності», результатом чого стала програма нормативної дисципліни для вищих навчальних закладів «Безпека життєдіяльності» [3], яка була затверджена Міністерством освіти України. Тут, на нашу думку, досить цінним є своєчасним є висловлювання сучасних фахівців у галузі безпеки життєдіяльності. Зокрема, як справедливо вважає В. Зацарний, введення програми з безпеки життєдіяльності [3] у навчальний процес дозволило розв'язати ряд непорозумінь, які виникали при підготовці спеціалістів відповідно до програми «Безпека життєдіяльності» [5].

Але ця програма передбачає тільки вивчення інформаційно-теоретичного матеріалу і не пропонує лабораторно-практичних занять.

З метою забезпечення виконання Державної програми навчання та підвищення рівня знань населення з питань безпеки життя і діяльності Міністерство освіти і науки України видало наказ № 420 від 02.02.1998 р. «Про вдосконалення навчання з охорони праці й безпеки життєдіяльності у вищих закладах освіти України». Цим наказом було встановлено, що починаючи з 1999/2000 навчального року дисципліна «Безпека життєдіяльності» вивчається студентами всіх вищих навчальних закладів при підготовці фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» і «бакалавр».

З метою посилення уваги до проблем безпеки життя і діяльності в Україні була розроблена Концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини» [2]. Ця Концепція визначила курс освіти з безпеки життя і діяльності, виходячи із стратегії сталого людського розвитку на ХХІ століття, досвіду Європейської спільноти із створення децентралізованої системи освіти в сфері ризику, чинних в Україні нормативно-правових актів.

У зв'язку із наказом Міністерства освіти і науки України від 06.02.2002 року та відповідно до

положень Концепції освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини» була створена Типова програма нормативної дисципліни «Безпека життєдіяльності» для майбутніх учителів вищих навчальних закладів [7].

Проте, у програмі 2002 року деякі питання дублюють теми курсів психології, валеології, екології, основ медичних знань та цивільної оборони.

На той час, сучасні вимоги суспільства вимагали від випускників ВНЗ компетенцій, знань, умінь і навичок з урахуванням ризику виникнення техногенних і природних небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання. Тобто, виникла потреба формувати у молодих спеціалістів відповідальність за особисту та колективну безпеку.

Для цього Міністерством освіти і науки України, Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи і Державним комітетом України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду було ухвалено спільний наказ від 21.10.2010 року за № 969/922/216 «Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України». Згідно із цим наказом навчальна дисципліна «БЖД» є нормативною дисципліною, що включається у навчальні плани як дисципліна обов'язкового вибору, і обсяг навчального часу для вивчення дисципліни не повинен бути меншим 54 академічних годин (1,5 кредиту ECTS).

Так, починаючи з 2011 року, у вищій школі діє нова типова навчальна програма нормативної дисципліни «Безпека життєдіяльності». Відповідно її змісту дисципліна «БЖД» займає провідне місце у структурно-логічній схемі підготовки фахівця за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст», «бакалавр», оскільки є дисципліною, що використовує досягнення та методи фундаментальних та прикладних наук, та дозволяє випускнику вирішувати професійні завдання за певною спеціальністю з урахуванням ризику виникнення внутрішніх і зовнішніх небезпек, що

спричиняють надзвичайні ситуації та їхніх негативних наслідків.

Проте Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 травня 2014 року за № 590 дію Наказу від 21.10.2010 року за № 969/922/216 було скасовано. Метою даного розпорядження МОН України передбачає надання повної автономії вищим навчальним закладам у встановленні обсягів та структури підготовки з навчальних дисциплін «Основи охорони праці», «Безпека життєдіяльності» відповідно до характеру майбутньої професійної діяльності студентів. В зв'язку з цим, більшість деканатів ВНЗ відразу ж об'єднали дві дисципліни в один інтегрований курс «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», ще при цьому суттєво скоротивши обсяг аудиторних годин.

На наш погляд, є лише декілька позитивних моментів такої інтеграції двох дисциплін це: по-перше, можливість звести усю проблематику з питань безпеки людини в якісно однорідну площину; по-друге, охарактеризувати основні розбіжності між дисциплінами; по-третє, виявити специфіку цих дисциплін та визначити коло їх знань. Курс БЖД не повинен скорочуватися або інтегруватися в інші дисципліни, тому що кількість небезпек, які загрожують сучасній людині, постійно збільшується. Адже, ситуація, що склалася в Україні за останні роки, особливо в період проведення АТО, вимагає нових підходів і у викладанні даної дисципліни.

Висновки і пропозиції. Ретроспективний аналіз досліджуваної проблеми дозволив виявити, що становлення безпеки життєдіяльності як науки відноситься до початку ХХ століття у зв'язку з інтенсивним розвитком науково-технічного прогресу. На підставі цього було виокремлено чотири періоди розвитку безпеки життєдіяльності як науки.

Аналіз стану досліджуваної проблеми в теорії та практиці ВНЗ засвідчив, що зміст, форми та методи підготовки майбутніх учителів із безпеки життєдіяльності на даному етапі розвитку суспільства не повністю відповідають реальним умовам і вимогам професійної діяльності, соціального життя і потребують подальшого удосконалення.

Список літератури:

1. Зацарний В.В. Навчальна дисципліна «Безпека життєдіяльності»: становлення, розвиток та перспективи // Безпека життєдіяльності. – 2004. – № 8. – С. 16-22.
2. Кузнецов В.О. Концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини» / В.О. Кузнецов, В.В. Мухін, О.Ю. Буров, Л.А. Сидорчук, С.А. Шкребець, В.М. Заплатинський // Інформаційний вісник Вища освіта. – К., 2001. – № 6. – С. 6-17.
3. Навчальна програма нормативної дисципліни «Безпека життєдіяльності» для вищих закладів освіти / Укл. В.В. Зацарний, В.Г. Мазур, В.М. Мостовий. – К., 1999. – 21 с.
4. Осипов В.И. Природные катастрофы как глобальные и национальные угрозы / В.И. Осипов // Управление риском. – 2003. – № 3 – С. 2-13.
5. Програма підготовки майбутніх учителів вищих навчальних закладів з дисципліни «Безпека життєдіяльності» / Укл.: В.А. Лук'янчиков, В.В. Мухін, М.М. Яцюк та ін. – К.: ІСДО, 1995. – 88 с.
6. Сидорчук Л.А. Підготовка вчителя фізики до викладання основ безпеки життєдіяльності в школі: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Національний пед. ун-т ім. П.П. Драгоманова. – К., 2002. – 210 с.
7. Типова програма нормативної дисципліни «Безпека життєдіяльності» для майбутніх учителів вищих навчальних закладів освітніх рівнів «неповна вища освіта» та «базова вища освіта» всіх спеціальностей / Укл.: В.М. Заплатинський, В.В. Мухін, М.І. Стеблюк та ін. – К., 2002. – 18 с.

Еричева Т.Ю.

Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет
имени Григория Сковороды

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ БЕЗОПАСНОСТИ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК НАУКИ

Аннотация

В статье рассматривается становление безопасности жизнедеятельности в Украине. Проведен ретроспективный анализ и выделены четыре периода развития безопасности жизнедеятельности как науки. Анализ состояния исследуемой проблемы показал, что содержание, формы и методы подготовки будущих учителей не полностью соответствуют реальным условиям и требованиям профессиональной деятельности. Проанализированы учебные программы дисциплины «БЖД» в высших учебных заведениях. Выделены проблемы преподавания данного курса в настоящее сложное для Украины время.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, опасность, современная наука, периодизация истории становления, подготовка специалиста, совершенствование.

Yericeva T.Yu.

Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University
named after Hryhorii Skovoroda

DEVELOPMENT AND DEVELOPMENT OF LIFE SAFETY AS SCIENCE

Summary

The article deals with the formation of safety of life in Ukraine. A retrospective analysis was carried out and four periods of life safety development as a science were singled out. The analysis of the status of the problem under investigation showed that the content, forms and methods of preparing future teachers do not fully correspond to the real conditions and requirements of professional activity. The educational programs of «BZD» discipline in higher educational institutions are analyzed. The problems of teaching this course in the present complicated time for Ukraine are singled out.

Keywords: life safety, danger, modern science, periodization of the history of formation, training specialists, improvement.